

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

До захисту допустити:

Завідувач кафедри, к.політ.н., доцент

_____ **О. Л. Гільченко**

«_____» _____ **2021 р.**

«ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ШВЕЙЦАРІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ»

Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Гамідової Іради Імран кизи

Науковий керівник: Пахоменко С. П.,
к.і.н., доцент кафедри політології та міжнародних відносин

Рецензент: Карчевська О.В., к.політ.н.,
доцент кафедри політології та міжнародних відносин,

Східноукраїнського національного
університету імені Володимира Даля

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«__» _____ 20__ р.

Маріуполь – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	9
Висновки до розділу 1.....	16
РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ФАКТОРА НЕЙТРАЛІТЕТУ НА ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ШВЕЙЦАРІЇ.....	18
Висновки до розділу 2.....	38
РОЗДІЛ 3. ВІДНОСИНИ ШВЕЙЦАРІЇ З ЄС ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ	40
Висновки до розділу 3.....	84
ВИСНОВКИ	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	89

ВСТУП

Швейцарська конфедерація до середини ХІХ ст. вважалася однією з найбідніших європейських країн. Її населення складалося з багатьох народів різного етнічного, культурного, релігійного та мовного походження. Країна не мала в своєму розпорядженні будь-яких істотних природних ресурсів і не мала навіть прямого виходу до морських торгових шляхів. Конфедерацію стрясали часті релігійні війни і боротьба за владу. Але на початку ХХІ ст. Швейцарія вже була віднесена Світовим банком до групи найбагатших держав світу (її ВВП на душу населення склав 36.2 тис. дол.). У спеціально підготовленому дослідженні Швейцарського східного інституту така метаморфоза пояснюється в основному впровадженням високоефективної суспільно-політичної системи управління. Вона заснована на дотриманні демократичних правил політичного протиборства, повазі прав людини та захисту національних меншин.

Щодо відносин з Європейським Союзом, то ще з 2000 року у зовнішньополітичній концепції країни цей напрямок є пріоритетним. Відносини між Швейцарською Конфедерацією та Європейським Союзом (ЄС) визначаються низкою чинників, серед яких варто виділити загальну тенденцію до інтеграції, яка характерна для Європи післявоєнного періоду, економічні інтереси та політичну традицію, яка у випадку Швейцарії ґрунтується на історичному підґрунті функціонування її політичної системи.

Зовнішньополітична стратегія Швейцарії спрямована, перш за все, на захист нейтралітету, послідовне дотримання якого вберегло державу від руйнівних наслідків світових воєн. Однак така стратегія разом з іншими факторами суттєво стримує її євроінтеграційний потенціал. Як зазначає Р.Швок, президент асоціації європейських студій Швейцарії, критичне відношення Швейцарії до європейської інтеграції та європейських інститутів

традиційно визначалося виходячи з п'яти позицій: національної ідентичності, нейтралітету, норм прямої демократії, федералізму, економічних інтересів.

В цьому контексті основне завдання політичної еліти Швейцарії полягало і полягає в недопущенні того, щоб критичне відношення суспільства до інтеграційних процесів призвело до ізоляції держави в загальноєвропейському політичному і особливо в економічному контексті.

Відтак було обрано прагматичний зовнішньополітичний підхід, який залишається актуальним протягом більш як п'яти десятиліть і передбачає поглиблення співпраці зі збереженням суверенітету і свободи дій з максимальним відстоюванням національних інтересів.

Отже, *актуальність дослідження* проблематики взаємовідносин Швейцарської Конфедерації і європейських співтовариств у контексті поступової інтеграції Швейцарії в ЄС продиктована своєрідністю та фактичною унікальністю європейської політики Конфедерації, а також незначною кількістю політологічних досліджень даного феномена в українській науці.

Об'єктом магістерської роботи є зовнішня політика Швейцарії.

Предметом дослідження є пріоритетні напрямки зовнішньої політики Швейцарії.

Територіальні межі охоплюють сучасні кордони Європейського Союзу та Швейцарії.

Метою роботи є дослідити пріоритетні напрямки зовнішньої політики Швейцарії, а саме дотримання статусу нейтральної країни та відносини з ЄС.

Досягнення визначеної мети передбачає вирішення таких *завдань*:

- проаналізувати джерельну базу та рівень наукової вивченості досліджуваної проблеми;

- дослідити появу поняття «нейтралітет» та визначити вплив чиннику нейтралітету на зовнішню політику Швейцарської Конфедерації;

- розглянути концепцію зовнішньої політики Швейцарії та проаналізувати відносини із ЄС як пріоритетний зовнішньополітичний напрямок;
- проаналізувати спільні міжнародно-правові документи Швейцарії та ЄС;
- вивчити особливості політичного співробітництва Швейцарії та ЄС;
- проаналізувати економічні відносини Швейцарії та ЄС на сучасному етапі.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше до української історіографії вводяться нові наукові документи, що дають змогу дослідити швейцарську концепцію «нейтралітету», її «євроінтеграційну складову», які є унікальними елементами зовнішньої політики Швейцарії, що виокремлюють її серед інших держав сучасної системи міжнародних відносин.

Методологічну основу дослідження становить сукупність системного та комплексного методів дослідження, історичний, політологічний, порівняльний, метод контент-аналізу, прогностичний та інші методи наукового пізнання.

Теоретична і практична цінність результатів дослідження.

Висунуті та обґрунтовані у роботі наукові положення створюють додаткові умови для системного дослідження зовнішньої політики Швейцарії, об'єктивнішого визначення видимих та реальних інтересів Конфедерації, оцінки її впливу на регіональні та загальноєвропейські процеси тощо. Отримані результати можуть бути використані студентами у подальшому щодо дослідження пріоритетних напрямків зовнішньої політики Швейцарії та можуть увійти до лекційного матеріалу.

Ступінь наукової розробленості теми дослідження.

Стан дослідженості проблеми характеризується недостатньою кількістю комплексних наукових праць, присвячених даному питанню, що пов'язано з відносно низьким рівнем уваги науковців як до зовнішньої політики Швейцарії, в цілому, так і до її зовнішньополітичної доктрини,

зокрема. Українська історіографічна база дослідження не достатня, переважна більшість робіт є англomовними та російськомовними.

Історіографічну базу дослідження доречно розглянути за проблемно-хронологічним принципом. Базою дослідження виступають праці істориків, політологів, соціологів, журналістів, політиків, присвячені зовнішній політиці Швейцарії на сучасному етапі.

Перша група – роботи, присвячені зовнішній політиці Швейцарської Конфедерації. Серед авторів, що висвітлюють дане питання необхідно зазначити О. Вишнякову, А. Графа, В. Денисюка, Х. Кліва, Х. Крисі, Д. Ланца, І. Петрова, Р. Портмана, А. Трехсела, К. Хірші,

Друга група – поява поняття «нейтралітет» та вплив чинника нейтралітету на формування зовнішньої політики Швейцарії. До цієї групи належать праці М. Берната, А. Дирди, О. Дубровіної, О. Єрдієвої, І. Зуєва, А. Кондакова, В. Кружкова, Д. Моклі, К. Спілмана, С. Фокіної, Е.Хофера, В. Швейцера,

Третя група – відносини Швейцарії та ЄС. До цієї групи можна віднести роботи А. Батюка, Л. Бабиніної, М. Говорова, К. Дюпонта, І. Зуєва, А. Ітена, Дж. Карла, К. Круча, Є. Карсанової, Д. Лойтхарда, Ф Райха, С. Степанової, П. Сциріані, К. Трампуша, О. Трофимової, Н. Хота, В. Юданова.

Аналіз історіографії дозволив зробити висновок про те, що попри існуючу кількість досліджень, присвячених окремим аспектам зовнішньої політики Швейцарії, на сьогодні як в Україні, так і за її межами, практично відсутні роботи, в яких би комплексно й ґрунтовно вивчалась проблема пріоритетних напрямків зовнішньої політики Швейцарської Конфедерації.

Джерельна база дослідження було поділено на наступні групи. У першу чергу, нормативні документи, що визначають основні принципи та напрями реалізації зовнішньої політики Швейцарії, зокрема, стратегія зовнішньої політики країни. Друга група джерел містить міжнародні договори, укладені Швейцарським Союзом, зокрема, з Європейським

Союзом. До третьої групи включено матеріали ЗМІ, веб-сайтів тощо. В даному дослідженні великий вплив має вивчення швейцарських ЗМІ. Вони не просто інформують, повідомляють новини, але й поширюють певні ідеї, погляди, вчення, політичні програми та, тим самим, беруть участь у соціальному управлінні. ЗМІ володіють маніпулятивно - управлінським потенціалом, змінюючи установки, моделі поведінки та сприйняття дійсності. Це впливає на формування громадської думки, вироблення певних соціальних установок та формування переконань;

Характеристика змісту роботи. Структура магістерської роботи обумовлена характером і змістом дослідження. Робота складається зі вступу, першого розділу – «Теоретико-методологічна база дослідження», другого розділу – «Вплив чинника нейтралітету на формування зовнішньої політики Швейцарії», третього розділу – «Відносини Швейцарії з ЄС як пріоритетний вектор зовнішньої політики Швейцарії», висновків та списку використаних джерел.

У першому розділі розглядається теоретико-методологічна база дослідження. Описується понятійно - категоріальний апарат та методологія дослідження, аналізуються сучасні концепції розгляду понять «нейтралітет» та «євроінтеграція», розглядається нормативно-правова база дослідження.

У другому розділі досліджується виникнення поняття «нейтралітет» та історія становлення цього статусу саме у Швейцарії. Аналізується участь та неучасть Швейцарії в окремих міжнародних організаціях.

У третьому розділі розглянуті політичні відносини Швейцарської Конфедерації та ЄС на сучасному етапі . Порівнюються переваги та недоліки вступу Швейцарії до Європейського Союзу та даються прогнози інтеграції на довгостроковий період, аналізуються економічні відносини сторін. Розглядається, що з економічної точки зору не дивно, що вступ до ЄС більш суперечливий, ніж двосторонні угоди. У цьому зв'язку автор робить висновок, що не можна недооцінювати практику поступової європейської інтеграції Швейцарії.

У висновках розв'язуються завдання, що були поставлені на початку дослідження та підбиті підсумки виконаної роботи.

Список використаних джерел складається зі 101 найменування.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

Ступінь та якість вивчення наукової проблеми, перспективи її подальшого вивчення тісно пов'язані з фундаментальністю теоретико-концептуальних засад дослідження та наявністю категоріально-понятійного та методологічного апарату дослідження.

В ході даної роботи використано низку понять й категорій, що характеризуються широким використанням в теорії міжнародних відносин й суміжних дисциплінах в межах міжнародних відносин та можливістю широкого трактування їх значення. Такими категоріями, насамперед, стали: "зовнішня політика", "нейтралітет", "інтеграція", "чинник нейтралітету", "трансформація", "глобальна політика", "міжнародна система", тощо. Також в ході дослідження було використано можливості категоріально-понятійного апарату теорії міжнародних відносин, глобалістики, політології, соціології, історії міжнародних відносин, юриспруденції, науки про державне керування.

В контексті дослідження пріоритетних напрямків зовнішньої політики Швейцарії, а саме — вплив чинника нейтралітету та відносини з Європейським союзом, важливими складовими категоріального апарату дослідження стали, зокрема, поняття "європейське співтовариство", "європейська інтеграція", "громадянське суспільство", "двостороннє співробітництво". Використання зазначених термінів дозволило оптимізувати дослідження форм взаємодії влади з громадянським суспільством та виявити потреби в подальшій кооперації нейтральної Швейцарії з Європейським союзом.

Переходячи до розгляду основного поняття дослідження необхідно зазначити, що сам термін "нейтралітет" сьогодні має велику кількість

трактувань, його дослідженню сьогодні присвячено велику кількість наукових робіт у різноманітних галузях науки, частина з яких буде проаналізована у наступних підрозділах. Подібна різноманітність обумовлена тим, що у сучасну добу глобалізації та всіцільної інтеграції, залишатися постійно нейтральною країною, знаходячись у самому центрі Європи, вимагає не аби-яких зусиль.

Для того щоб краще зрозуміти сутність та специфіку наявності постійно нейтральних країн і в кінцевому рахунку надати власне визначення "нейтралітету" в контексті обраної теми дослідження, необхідно розглянути різні підходи та методи до його трактування.

Так, наприклад, у словнику Єфремової Т. Ф.: "Нейтралітет – це політичне і правове становище держави, яка не бере участі у війні і займає по відношенню до воюючих держав однакову - неупереджену - позицію (у міжнародному праві)" [62].

Більш розширене, втім близьке за змістом визначення на основі лінгвістичного підходу до його тлумачення надає інший словник – словник іноземних слів: " Нейтралітет – юридичне міжнародно-правове становище держави, яка не бере участі у війні між іншими країнами і зберігає з ними мирні відносини або приймає зобов'язання не брати участь в якій би то не було війні" [45] .

Швейцарський історик Едгар Бонжур з цього приводу сказав: «Поняття швейцарського нейтралітету виникло одночасно з поняттям швейцарської нації». Цікаво відзначити, що ще в XIV столітті в договорах окремих кантонів, що склали згодом Швейцарську конфедерацію, з їх сусідами вживається німецький термін «stillsitzen» (буквально «сидіти смирно»), що приблизно відповідає пізнішому поняттю нейтралітету.

Саме інститут постійного нейтралітету привертав до себе увагу багатьох юристів-міжнародників, серед яких: В.Буткевич, В.Ганюшкін, А.Дмитрієв, В.Дурденевський, В.Лавров, Ф.Мартенс, Ю.Прусаков, О.Тіунов,

А. Фердрос, Й.Клюбер, Б.Нольде, А.Кондаков, В.Кружков, В.Харелов та інші.

Проблема формування зовнішньої політики посідає вагомe місце у міжнародній політичній науці як у межах вітчизняної, так і зарубіжної школи. Серед усіх робіт фундаментальністю відрізняються наукові розвідки Зб. Бжезинського, Г. Кіссінджера, Дж.Ная, К. Уолтса.

У свою чергу, ми ставимо за мету розглянути головні внутрішні детермінанти зовнішньої політики держави, що застосовують провідні учасники світового політичного простору для аналізу змісту зовнішньої політики. При цьому ми не прагнули надати вичерпний виклад усього масиву структурних елементів зовнішньої політики держави, що напрацьовані міжнародно-політичною наукою, а через це фокусування уваги на тій чи іншій складовій залежало передусім від того, яке місце вона посідає у міжнародних політичних дослідженнях.

Організаційні ресурси (ефективність управління) країною є елементом, що визначає специфіку зовнішньополітичної діяльності. Проблема полягає не в тому, яку форму управління має країна – демократичну чи авторитарну. Питання лежить у площині адміністративної компетенції: чи має країна добре організовану та ефективну адміністративну структуру, яка дозволяє їй повністю використовувати свій потенціал. Головною перешкодою на шляху до ефективної організації зовнішньополітичного процесу є надмірна корумпованість державного апарату, у тому числі найвищої ланки. За таких обставин до складу національних інтересів неминуче інкорпорується інтереси інших держав, інколи навіть недружніх.

Таким чином, зовнішня політика не формується за єдиною схемою. Природа цього процесу залежить від багатьох факторів, у тому числі і внутрішнього походження, ступінь впливу яких залежить як від об'єктивних, так і суб'єктивних чинників.

Дослідження такого складного і нового об'єкта, як зовнішня політика та міжнародні відносини доцільно проводити з урахуванням сучасної

методології соціально-гуманітарного пізнання, а саме на основі системного підходу, включаючи методологічні можливості його системно - генетичного, культурно - історичного та історико - географічного аспектів. Існуючі теоретичні і практичні передумови вживаємо дослідження обумовлюють необхідність звернення до системного підходу, виступаючому як загальнонауковий метод по відношенню до політичної науки. Системний підхід, в свою чергу, має реалізовуватися з урахуванням його соціокультурної розмірності і безперервності процесів становлення системної організованості.

Історіографічну базу дослідження доречно розглянути за проблемно-хронологічним принципом. Базою дослідження виступають праці істориків, політологів, соціологів, журналістів, політиків, присвячені зовнішній політиці Швейцарії на сучасному етапі.

Перша група – роботи, присвячені зовнішній політиці Швейцарської Конфедерації. Це такі автори, як Х.Клів [100], який розглядає політичну систему Швейцарії та робить прогнози щодо подальшого розвитку її зовнішньої політики, І. В. Петров [52] у своїй праці розглядає історію Швейцарії та її двосторонні відносини з окремими державами.

Друга група – поява поняття «нейтралітет» та вплив чинника нейтралітету на формування зовнішньої політики Швейцарії. До цієї групи належать праці А.В. Кондакова [34], В.Н.Кружкова [38], А.В. Минєєва [42].

Третя група - відносини Швейцарії та ЄС. До цієї групи можна віднести А. Ітена [84], який висвітлює співпрацю між Європейським Союзом та Швейцарією та робить прогнози щодо подальших двосторонніх відносин.

У своїй праці автор відмічає, що за останні два десятиріччя Європейський Союз і Швейцарія пережили далекосяжні зміни в їх зовнішній політиці. ЄС перетворив свою зовнішню політику на основний інструмент, спираючись на правову основу. Але і зовнішньої політики Швейцарії зазнала значні перетворення, які зображені на зменшення значимості нейтралітету і зростаюче значення міжнародного співробітництва. Таким чином, це

пояснює, чому зовнішньополітичне взаємодія сталася, незважаючи на нейтралітет Швейцарії і без членства в Європейському Союзі. Тому, багато експертів із зовнішньої політики Швейцарії радять краще пристосувати політику країни саме до європейського розвитку. Тільки за такої стратегії, Швейцарія може на практиці внести свій вклад на європейське та міжнародне миробудівництво.

Аналіз історіографії дозволив зробити висновок про те, що попри існуючу кількість досліджень, присвячених окремим аспектам зовнішньої політики Швейцарії, на сьогодні як в Україні, так і за її межами, практично відсутні роботи, в яких би комплексно й ґрунтовно вивчалась проблема пріоритетних напрямків зовнішньої політики Швейцарської Конфедерації.

Джерельну базу дослідження представляється доречним розподілити із застосуванням принципу розподілу:

По-перше, слід виділити двосторонні угоди, укладені між Швейцарією та Європейським Союзом. Це Договір про двосторонню співпраці Швейцарія – ЄС [89], Договір про співпрацю в сільсько-господарській сфері [99], Договір про кордони та безпеку [53], Договір про страхування [55], Договір про вільну торгівлю [33], Договір про вільне переміщення працівників [22]. В них міститься важлива інформація щодо подальшого розвитку відносин щодо двосторонніх відносин.

По-друге, при написанні роботи застосовувався матеріал періодичних видань, перш за все, іноземних, де міститься інформація із трактування подій, оцінка іноземних лідерів, їхні погляди щодо вступу Швейцарії до Європейського Союзу: «SwissVision», «Нойе Цюрхер Цайтунг», «Blick», «Тагес-Анцайгер», «Матэн» , «Русская Швейцария».

В даному дослідженні великий вплив має вивчення швейцарських ЗМІ. Вони не просто інформують, повідомляють новини, але й поширюють певні ідеї, погляди, вчення, політичні програми та, тим самим, беруть участь у соціальному управлінні. ЗМІ володіють маніпулятивно-управлінським потенціалом, змінюючи установки, моделі поведінки та сприйняття

дійсності. Це впливає на формування громадської думки, вироблення певних соціальних установок та формування переконань.

ЗМІ проникають в політичну сферу, перетворюються в один із найважливіших інструментів реалізації політичного процесу. В сучасній політології ЗМІ характеризують як «великий арбітр», «четверту гілку влади» поряд із законодавчою, виконавчою та судовою тощо.

Засоби масової інформації та політична система постійно взаємодіють між собою і функціонують як підсистеми єдиної соціальної системи, а тому і знаходяться в взаємозалежності. В умовах інформаційного суспільства ЗМІ є основним засобом, за допомогою якого політична система отримує вимоги і підтримку.

Обраний період дослідження є необхідним для повноцінної характеристики регіональних процесів та участі у них Швейцарії саме на сучасному етапі.

По-третє, були використані інтерв'ю та офіційні заяви представників Швейцарії та ЄС: Д. Лойтхарда [40], Ш. Кука [39], які висловили свою думку та надали оцінку існуючій ситуації.

Перед тим як перейти до розгляду методології дослідження впливу чинника нейтралітету на формування зовнішньої політики Швейцарії, слід зазначити декілька важливих моментів. По-перше, це термінологічні особливості об'єкта та предмету дослідження, які вважаються "зонтичними" термінами, мають велику кількість дефініцій та не являються обмеженими жодними територіальними чи часовими межами. По-друге, міждисциплінарність проблеми у її сутності, що потребує запозичення та використання методів суміжних наукових дисциплін (історії, соціології, науки про державне керування та ін.). По-третє, глобалістський тип дослідження, який обумовив специфіку ракурсу розгляду проблеми та окремих підходів щодо її вивчення. Також на методологію дослідження вплинула специфіка саме швейцарського постійного нейтралітету як

предмета дослідження, який перебуває в стані трансформації внаслідок дії глобалізації.

Отже до методологічних засад дослідження насамперед належить діалектичний підхід, що дозволило розглядати нейтралітет та інтеграційні процеси та їх вплив на трансформацію зовнішньої політики не як статичні явища, а як досить змінні феномени, еволюційна динаміка яких включає єдність і боротьбу протилежностей — в цьому випадку — проблема взаємодії національного та універсального.

В свою чергу для реалізації аналітичного дослідження широко використовуються наступні методичні прийоми: аналогія, тобто припущення про структуру та особливості певного невідомого явища, через прийняття як таких параметрів уже відомих явищ; порівняння — зіставлення відомих особливостей різних явищ, для того щоб виявити спільне та відмінне; структуризація — визначення елементів явища та зв'язків між ними.

Також до теоретико-методологічних засад дослідження впливу чинника нейтралітету на формування зовнішньої політики, належить синтетичний метод — спосіб проводити дослідження, узагальнюючи знання про особливості, властивості та взаємозв'язки елементів явища. Це дає змогу охарактеризувати його загалом. Синтетичний метод передбачає застосування таких методичних прийомів як узагальнення — визначення загальних ознак і властивостей явищ та процесів; екстраполяція — що формує наукові уявлення про об'єкт дослідження, висуваючи припущення, що його особливості такі ж, як його елементи.

Зазначимо, що використання в дослідженні аналітичного та синтетичного методів надали змогу відтворити картину функціонування об'єкта дослідження (нейтралітету), виявити його загальні й часткові риси, його закономірності та специфічні риси, які вплинули на формування зовнішньополітичного курсу [34,с.45].

Теоретико-емпіричний характер основної частини дослідження здійснювався за допомогою відповідних методів.

Використання статистичного методу та методу кількісного аналізу сприяло більш ґрунтовній характеристиці проявів інтеграції в різних галузях та розробити індикатори для оцінки інтегрованості країни. Також за допомогою цього методу було опрацьовано матеріали щодо кількості кантонів, які є прибічниками інтеграції в Європейський Союз.

При роботі з джерельною та нормативно-правовою базою дослідження, магістрант застосувала метод групування базового матеріалу, що передбачає його викладення у вигляд груп, поділених за певними ознаками. Згруповані дані оформлювалися у вигляді таблиць або схем. Використовувалося структурне та типологічне групування.

Крім того, за допомогою використання методу контент-аналізу було проаналізовано матеріали ЗМІ, періодичних видань та електронних видань.

Поєднання принципу хронології та аналітично-логічного методу дозволило викласти фактичний матеріал у чіткій послідовності та простежити еволюцію об'єкту та предмету, їхнього взаємозв'язку.

У контексті даної проблеми важливе значення мають принципові зміни в методології дослідження міжнародних відносин. У переважній більшості сучасні дослідники, відмовившись від одномірного класового підходу, перейшли на позиції плюралізму й аналізу минулого та сучасності на базі системного підходу. На сучасному етапі переважає тенденція до комплексного, всебічного вивчення явищ і процесів, до спільного дослідження їх кількома науками, до комбінування (поєднання) їх пізнавальних можливостей. Тільки загальна методологія у поєднанні з міждисциплінарним підходом, який уможлиблює всебічне висвітлення проблеми й орієнтує дослідників на пошук істини в рамках міждисциплінарних досліджень, можуть надати науковій праці характеру завершеного комплексного дослідження .

Висновки до розділу 1.

Новий концептуальний вимір політичній науці надали, зокрема, принципи міждисциплінарного та системного підходу до вивчення

політичних процесів. Включення положень психології, соціології, біхевіоризму, економетрії, математики і кібернетики істотно розширило рамки політичних досліджень і спектр методичних процедур, на які вони спираються. Однак науковий зміст політології істотно відрізняється від змісту природничих дисциплін, які багато в чому залишаються еталоном об'єктивного знання про навколишній світ.

Отже, методологічну базу сучасної теорії міжнародних відносин становлять як загальнонаукові підходи, принципи та положення науки методології, так і широкий спектр методів, які перейшли з інших наук, у тому числі і з філософії, теорії міжнародних відносин, політології, журналістики та соціології.

Отже, враховуючи усі вищезгадані методологічні засади дослідження можемо зробити висновок про те, що проблема впливу чинника постійного нейтралітету на формування зовнішньої політики Швейцарії та її інтеграція в Європейський Союз досліджувалася магістрантом на основі інтеграційного міждисциплінарного підходу, методу сукупної вибірки, комплексного підходу, методу контент-аналізу, що було обумовлено особливостями предмету, об'єкта, мети та завдань дослідження.

РОЗДІЛ 2.

ВПЛИВ ФАКТОРА НЕЙТРАЛІТЕТУ НА ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ШВЕЙЦАРІЇ

Кожна історична епоха характеризується такими діаметрально протилежними поняттями, як мир і війна. Водночас передове людство завжди прагнуло до мирного і стабільного співіснування, яке можливе лише за умови регулювання міжнародних відносин універсальними принципами й нормами в рамках міжнародного правопорядку. Історична детермінованість останнього істотно вплинула на розвиток такого інституту як постійний нейтралітет [75]. У даній роботі особлива увагу приділяється саме постійному нейтралітету .

Нейтралітет у міжнародному праві – це неучасть у війні, а в мирний час відмова від участі у військових блоках. Міжнародне право нейтралітету містить три обмеження на дії нейтральної країни на час війни між іншими державами:

- не надавати власні збройні сили воюючим сторонам;
- не надавати свою територію для використання воюючим сторонам (базування, транзит, переліт тощо);
- не дискримінувати жодну із сторін у постачаннях зброї і товарів військового призначення (тобто обмеження або однакові, або взагалі відсутні) [62].

Нейтралітет треба зарахувати до інститутів права, що має значну історію. З давніх часів держави використовували свою нейтральну позицію в міжнародних відносинах як принцип своєї безпосередньої діяльності, перш за все по відношенню до сусідів. Як правило, це стосувалося неприєднання до воюючих сторін, утримання від будь-якої підтримки супротивникам в їх збройному протистоянні. З століттями нейтралітет набував конкретні правові форми, став визначальним у політичній діяльності держав. Поступово стала

складатися система міжнародних угод, що враховує позиції окремих країн. Наполеонівські війни, в яких взяли участь багато країн, на початку XIX сторіччя визначили новий статус ряду держав і нову форму нейтралітету - постійний нейтралітет, забезпечений міжнародними договорами. Так, у 1815р. держави, які перемогли Францію, учасники Віденського конгресу визнали вічний нейтралітет Швейцарії, запевнивши в збереженні цілісності і недоторканності її володінь. У той час це стало значним кроком у розвитку самого інституту нейтралітету [21, с.15].

В основі Віденської угоди був договір, союз великих держав (Росії, Австрії, Великобританії), які виступили гарантами швейцарського нейтралітету. Далі Гаазька конвенція 1907 р. підтвердила права і обов'язки нейтральних держав у разі ведення сухопутних війн, а також воєн на морі. У 1929 р. Женевська конвенція встановила режим для поранених і хворих військовополонених щодо положення і прав нейтральної країни. У різні роки статус нейтральних проголошували багато держав, зберігаючи або втрачаючи його в подальшому. Наприклад, в 1830 р. Бельгія була оголошена європейськими державами незалежною і вічно нейтральною державою. Але це не завадило Німеччині двічі (в першу і в другу світові війни) не тільки порушити цей нейтралітет, але і окупувати країну. А з 1949 р. столиця Бельгії Брюссель розмістила у себе штаб-квартиру НАТО, а сама Бельгія ввійшла до складу альянсу [32].

У мирний час нейтральні країни можуть самі на свій розсуд визначати політичний курс, але їм категорично не дозволяється вступати ні в один військовий блок (наприклад, НАТО)

Ось уже майже два століття основоположним принципом зовнішньої політики Швейцарії є нейтралітет.

Швейцарська конфедерація до середини XIX ст. вважалася однією з найбідніших європейських країн. Її населення складалося з багатьох народів різного етнічного, культурного, релігійного та мовного походження. Країна не мала в своєму розпорядженні будь-яких істотних природних ресурсів і не

мала навіть прямого виходу до морських торгових шляхів. Конфедерацію стрясали часті релігійні війни і боротьба за владу.

Але на початку ХХІ ст. Швейцарія вже була віднесена Світовим банком до групи найбагатших держав світу (її ВВП на душу населення склав 36.2тис.дол.) Це високо розвинута індустріальна країна з інтенсивним високопродуктивним сільським господарством і майже повною відсутністю будь-яких корисних копалин. За підрахунками західних економістів, вона входить до першої десятки країн світу за рівнем конкурентоспроможності економіки. Також кілька десятків років Швейцарська Конфедерація входила в список офшорних зон. У країні функціонує близько 4 тис. фінансових інститутів, у тому числі безліч філій іноземних банків. У спеціально підготовленому дослідженні Швейцарського східного інституту така метаморфоза пояснюється в основному впровадженням високоефективної суспільно-політичної системи управління. Вона заснована на дотриманні демократичних правил політичного протиборства, повазі прав людини та захисту національних меншин [52,с.132].

Ставлення швейцарського населення до іноземних країн дуже суперечливе: у той час як економіка країни все більше орієнтується на міжнародний ринок, в політичному житті все ще зберігається особливий скепсис по відношенню до різних політичних блоків.

З одного боку швейцарці охоче подорожують і знають багато іноземних мов, з іншого боку - вони завзято оберігають суверенітет і недоторканність своєї країни. З цієї причини деякі з них підозріло ставляться до всіх політичних міжнародних організацій. Тому ще одним із основних напрямків зовнішньої політики Швейцарії слід вважати її постійний нейтралітет.

Поява поняття «нейтралітет» сходить ще до періоду античності. Згідно з найбільш загальним визначенням, нейтралітет - це «особливий міжнародно-правовий статус держави» [62]. Спочатку під нейтралітетом розумівся

нейтралітет тієї чи іншої держави під час війни, проте надалі виникли такі його різновиди, як позитивний і постійний нейтралітет.

Як вже зазначалося, Швейцарія дотримується політики постійного нейтралітету. Цей різновид нейтралітету має ту особливість, що, як правило, встановлюється державою зі схвалення міжнародного співтовариства і гарантується їм; тобто держава не може в односторонньому порядку скасувати статус постійного нейтралітету. Іншою особливістю постійного нейтралітету є те, що держава, що володіє таким статусом, зобов'язана дотримуватися його не тільки під час війни, але і в мирний час. У зв'язку з цим даний інститут набуває важливого значення для підтримки миру та запобігання військових конфліктів.

Початок швейцарської політики нейтралітету важко пов'язати з якоюсь певною датою. Швейцарський історик Едгар Бонжур з цього приводу сказав: «Поняття швейцарського нейтралітету виникло одночасно з поняттям швейцарської нації». Цікаво відзначити, що ще в XIV столітті в договорах окремих кантонів, що склали згодом Швейцарську конфедерацію, з їх сусідами вживається німецький термін «stillsitzen» (буквально «сидіти смирно»), що приблизно відповідає пізнішому поняттю нейтралітету [14].

Для того щоб як слід розібратися в природних джерелах знаменитого нейтралітету Швейцарії, варто заглянути в ті далекі часи, коли між Альпами і горами Юра тільки поселилося одне з кельтських племен. Століттями ці землі перебували під владою Риму (у складі провінції Галлія), пізніше - бургундов і алеманов, і, нарешті, франків. В XI столітті стали частиною "Священної Римської імперії". У 1291 році кантони Урі, Швіц і Унтервальден уклали між собою "вічний союз", що заклав основи Швейцарського союзу (або, точніше, Конфедерації), як фактично самостійної держави в рамках "Священної Римської імперії". На момент 1553 до складу союзу входили Цюрих, Гларус, Люцерн, Цуг і Берн. Трохи пізніше приєдналися Фрібур, Золотурн, Базель і Шафхаузен [21,с.13].

Проголошення політики нейтралітету зробило визначальний вплив на подальший розвиток Швейцарії. Завдяки нейтралітету їй вдалося не тільки вберегти свою територію від спустошливих воєнних конфліктів 19 і 20 століть, але також стимулювати розвиток економіки підтриманням взаємовигідного співробітництва з воюючими сторонами. На зорі утворення єдиної держави центральні кантони Швейцарії знаходилися під владою Габсбургів, і незалежність молодого конфедерації доводилося відстоювати військовим шляхом. Крім того, аж до 16 століття різні кантони опинялися в центрі збройних конфліктів у зв'язку з низкою Бургундських і Італійських воєн. Важкі військові поразки, зокрема, розгром в ході битви при Маріньяно в 1515 році, стали однією з передумов для оформлення політики нейтралітету. У 1516 році Швейцарська конфедерація уклала з французьким королем так званий «вічний мир», за умовами якого вона фактично відмовлялася від нових спроб вторгнення на французькі або італійські території. Виснажлива Тридцятирічна війна (1618 - 1648), в яку були залучені багато європейських держави, одержала в Швейцарії широкий резонанс, проте країна продовжувала залишатися в стороні від бойових дій, хоча і постачала воюючі сторони зброєю і найманцями. [20, с.85] В епоху Великої французької революції Швейцарії довелося відмовитися від політики нейтралітету, зважаючи на вторгнення на її територію в 1798 році французьких військ. Однак, після поразки французів у битві при Лейпцігу в 1813 році, Швейцарія знову проголосила нейтралітет. В останні два десятиліття принцип нейтралітету підтримувала переважна більшість населення країни - від 80 до 90%. Важливо відзначити, що в його основі відсутня будь-яка етична складова. Він сприймається як найбільш дієвий засіб для досягнення найважливіших політичних цілей країни - її незалежності та безпеки. У цілому принцип нейтралітету в Швейцарії характеризують три основні риси.

По-перше, нейтралітет є «вічним», тобто діє незалежно від того, йде війна чи ні.

По-друге, принцип нейтралітету охороняється федеральною конституцією.

Нарешті, по-третє, Швейцарія виступає з позицій збройного нейтралітету (висунуте Росією в 1780 р. поняття, що означає право нейтральних країн захищати чинністю зброї свободу морської торгівлі з воюючими державами під час війни.), тому в її розпорядженні є добре навчена армія.

Постійний нейтралітет Швейцарії виник в результаті підписання чотирьох міжнародно-правових актів: Акту Віденського Конгресу від 8 (20) березня 1815 року, Додатки до Акту Віденського Конгресу № 90 від 8 (20) березня 1815 р., Декларації держав про справи Гельветичного Союзу та Акта щодо визнання та гарантії постійного нейтралітету Швейцарії і недоторканності її території. На відміну від інших країн, які обрали такий шлях виключно під впливом зовнішніх факторів (наприклад, як результат поразки у війні), нейтралітет Швейцарії сформувався і з внутрішньополітичних причин: нейтралітет, ставши об'єднуючою нацією ідеєю, сприяв еволюції її державності від аморфної конфедерації до централізованого федеративного устрою [1, с.123].

З початком Першої світової війни виникла загроза національній єдності Швейцарії: франкомовні швейцарці в основному симпатизували Франції, а німецькомовні - Німеччині. Чотирирічна мобілізація лягла важким тягарем на економіку країни, відчувався дефіцит промислової сировини, зростало безробіття, не вистачало продовольства. Загальне невдоволення вилилося в масові страйки в листопаді 1918. У 1919 Женева була обрана в якості штаб-квартири Ліги націй. Швейцарія стала членом цієї організації тільки після палких внутрішніх дебатів і після отримання гарантій дотримання її нейтралітету. Початок Другої світової війни застав населення країни більш згуртованим: мало хто в Швейцарії вітав нацизм. Однак у стратегічному відношенні положення конфедерації було значно більш уразливим, оскільки вона перебувала в оточенні тоталітарних держав. У день, коли почалася

Перша світова війна, Швейцарія провела загальну мобілізацію, а вже 4 серпня 1914 не забарилася оповістити воюючі держави про те, що вона буде дотримуватися традиційної нейтральної політики. «Швейцарія була нейтральна - але швейцарці нейтральними не були, вони активно заявляли про свою позицію.». Німецькі швейцарці підтримували Німеччину, а «франкофонні» громадяни - Антанту. Конфлікти між сусідами завжди представляли для держави проблему. Ось і Перша світова війна стала важким випробуванням. У країні розгорілася інформаційна війна. І з того, і з іншого боку знаходилися мисливці підлити масла у вогонь. У цьому сенсі нейтралітет був найважливішим інструментом для протидії неминуче виникаючим відцентровим силам. Незважаючи на військові дії, Швейцарія зі своїм досить великим населенням і розвинутою промисловістю зберігала торгівельні відносини з обома ворогуючими сторонами. Це не суперечило її статусу нейтралітету. Для торгівельних зносин з Німеччиною було створено щось на зразок посередницької контори в Цюріху, а для торгівлі з Антантою - Швейцарське товариство економічного контролю. Швейцарія дала зобов'язання, що товари, що надходять на її територію, не будуть переправлятися в інші країни. У цілому війна не так сильно пошкодила швейцарської економіці. Її військові витрати в порівнянні з іншими країнами були незначні - всього 1 200 000 000 швейцарських франків [18] . Після закінчення війни в країні дуже швидко запанувала думка, що в нову «демократичну еру» нейтральним державам необхідно зайняти більш активну позицію. Класичний нейтралітет, як здавалося, вичерпав весь свій потенціал і більше не відповідав новим реаліям. Саме такими категоріями мислив видатний швейцарський юрист і дипломат Макс Хубер. Своє розуміння «активного нейтралітету» він виклав у виступі в Люцерні. Дві фундаментальні ідеї, в яких Хубер був переконаний - ідею нейтралітету та ідею активної зовнішньополітичної ангажованості - можна було поєднати тільки в рамках політики «активного нейтралітету». У 1920 році Швейцарія вступила до Ліги Націй, але на особливих положеннях. Швейцарія могла не

брати участь у військових санкції проти агресора, як вимагає Статут Ліги. У цьому велика заслуга Макса Хубера. Однак вона не була звільнена від економічних санкцій. Але в жовтні 1935 року, коли в Лізі Націй обговорювалося питання про економічні санкції проти Італії, Швейцарія під приводом нейтралітету відмовилася брати участь у спільній нараді. Це було рівнозначно відмові від співпраці в рамках організації. Після подій 1938 року, коли Німеччина насильно приєднала до себе Австрію, Швейцарія провела загальну мобілізацію і оголосила про збройний нейтралітет. Всі швейцарські газети помістили декларацію уряду, у якій говорилося: «13 березня Федеральна Австрія, з якою Швейцарія підтримувала серцеві добросусідські відносини, перестала існувати як незалежна держава. Історична подія, яка сталася на наших очах, може мати далекосяжні наслідки». Далі підкреслювалося, що зміни, що відбулися на політичній карті, ніяк не змінять зовнішню політику Швейцарії. Швейцарський народ з тривогою стежив, як розгортаються події на кордоні країни. У 1940 році 10 травня Німеччина, не зваживши на нейтралітетом Бельгії, Нідерландів і Люксембургу, пройшла катком по цих країнах. У подальший період Швейцарії вже з рушницею в руках довелося відстоювати свій нейтралітет [52, с.132]. Вперше було застосовано на практиці те положення міжнародного права, яке свідчить, що нейтральна держава може захищати від армій, флотів і авіації недоторканність своєї території. Швейцарські збройні сили збили і інтернували велика кількість іноземних літаків. Також були інтерновані частини французьких армій. «Авіація воюючих сторін багаторазово порушувала швейцарські кордону і навіть бомбардувала швейцарські міста помилково» Із закінченням Другої світової війни Ліга націй припинила своє існування. Швейцарія прийняла рішення не вступати в новостворену Організацію об'єднаних націй (ООН) і набула статусу спостерігача, що дозволило розмістити в Женеві європейську штаб-квартиру і кілька спеціалізованих організацій ООН, включаючи Міжнародну організацію праці і Всесвітню організацію охорони здоров'я. Швейцарія

вважала, що відмова від вступу в ООН - найкращий спосіб зберегти своє незалежне становище нейтральної країни при постійно мінливому співвідношенні сил на світовій арені. Таке рішення зміцнило позиції Швейцарії у міжнародній політиці. Ця країна є членом кількох організацій ООН: Міжнародного суду, Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО), Організації об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) та Управління верховного комісара ООН у справах біженців. Швейцарія надає значну допомогу країнам, що розвиваються [13, с.122].

За роки політики постійного збройного нейтралітету альпійській республіці вдалося уникнути участі в двох спустошливих світових війнах і зміцнити свій міжнародний авторитет, в тому числі шляхом здійснення численних посередницьких зусиль. Принцип підтримки зв'язків «між країнами, а не між урядами» дозволяв вести діалог з усіма, незалежно від політичних чи ідеологічних міркувань.

Багато юристів – політологів (серед яких А.Фердрос та Б.Нольде) стверджували про ліквідацію інституту постійного нейтралітету в період діяльності Ліги Націй, проте неспівпадіння прав і обов'язків постійно нейтральної держави з правами та обов'язками члена Ліги Націй ще не свідчить про крах постійного нейтралітету. Руйнування такого інституту мало б наслідком хоча б те, що Швейцарія перестала б бути постійно нейтральною і після розпаду Ліги Націй знову набула б такого статусу. Проте Швейцарія зберегла і зберігає свій статус без розриву в часі вже близько 200 років. Тому можна стверджувати, що постійний нейтралітет в той час набув певних особливостей в своєму розвитку [75].

Вже у XX – XXI сторіччі Швейцарія представляє треті держави там, де у них перервані дипломатичні відносини (наприклад, інтереси СРСР в Іраку в 1955 році, Великобританії в Аргентині під час англо - аргентинського конфлікту 1982 року; Швейцарія також представляє інтереси США на Кубі і в Ірані, інтереси Куби в США, інтереси Російської Федерації в Грузії після розриву дипломатичних відносин між цими країнами в 2008 р.). Швейцарія

надає «добрі послуги», надаючи свою територію для прямих переговорів між учасниками конфліктів (нагірно-карабаської, абхазька і південно-осетинська проблеми, кіпрське врегулювання тощо) [2, с.278].

У середині 1980-х років уряд Швейцарії зробив спроби покінчити з ізоляцією країни і укласти ряд двосторонніх і багатосторонніх угод з країнами ЄС. На референдумі 1986 швейцарські виборці переважною більшістю відхилили пропозицію уряду про вступ в ООН, але через шість років проголосували за участь Швейцарії в МВФ і Світовому банку. У грудні 1992, через сім місяців після заяви уряду про намір Швейцарії вступити в ЄС, населення відкинуло пропозицію про приєднання до Європейського економічного простору, яке з січня 1994 включило країни Європейської асоціації вільної торгівлі з ЄС в єдину зону вільної торгівлі.

У 20 столітті відбуваються певні зміни в трактуванні політичним керівництвом Швейцарії концепції «класичного» постійного нейтралітету країни, викликані, в першу чергу, закінченням "холодної війни", розпадом Варшавського договору і, як наслідок, зняттям загрози глобальної ядерної війни [34, с.31]. У прийнятій у 1993р. Доповіді про зовнішню політику країни, в якій активно проводиться думка про нероздільність майбутнього Швейцарії, Європи і всього світу, формулюються нові пріоритети швейцарського зовнішньополітичного курсу:

- забезпечення національної безпеки;
- вироблення позиції щодо приєднання до режимів санкцій Ради Безпеки ООН;
- взаємини з Європейським союзом.

Відповідно до Доповіді про зовнішню політику, Швейцарія поступово нарощує свою участь в органах, що займаються питаннями контролю над озброєннями та роззброєння (з 1996 року - повне членство в 21Женевській конференції з роззброєння), надає цивільний і військовий персонал для міжнародних миротворчих місій, в т.ч. в якості спостерігачів ООН і ОБСЄ. З того ж року Швейцарія стає учасником програми НАТО "Партнерство заради

миру", з умовою, що вона в будь-який час може з неї вийти, а з 1997 року - членом Ради євро-атлантичного співробітництва.

Відповідним чином трансформується політика країни щодо участі в режимах міжнародних санкцій. У 1990 році країна автономно приєднується до санкцій ООН щодо Іраку, що стало суттєвою зміною зовнішньополітичного курсу країни, вперше з часів Другої світової війни відкрито і повністю підключилася до режиму міжнародних санкцій. Раніше це вважалося несумісним із статусом постійного нейтралітету. В якості підстави бундесрат послався на вимогу міжнародної солідарності, а також зацікавленість Швейцарії в збереженні основоположних норм і принципів міжнародного права, визнавши, що впливають з режиму санкцій зобов'язання економічного характеру не суперечать нейтралітету і, крім того, їх дотримання не приведе до безпосереднього втягування країни в військові дії. Подібна політика знайшла своє відображення і в подальшому. У 1992 році Швейцарія приєднується до режиму санкцій проти Югославії і Лівії, в 1993 році - в відношенні Гаїті, в 1997 р. - Сьєрра-Леоне, в 1998 р. - проти Анголи і, нарешті, в 2000 році - проти руху «Талібан» [32].

Крім того, Швейцарія підтримала та приєдналася до режимів санкцій Європейського Союзу, введеним без відповідних резолюцій ООН (щодо Югославії - 1998 р. і М'янми - 2000 р.).

З введенням ООН щодо Іраку військових санкцій для Швейцарії постає питання її участі в них і сумісності такого роду дій із статусом постійного нейтралітету. У 1990 році країна відмовила у наданні свого повітряного простору для транзитного перельоту військових і транспортних літаків для цієї мети. Однак таке положення зберігалось недовго. Відповідно до зовнішньополітичним доповіддю 1993 участь країни в режимах військових санкцій також вважається допустимим при тому, однак, умови, що на це є мандат Ради Безпеки ООН [74]. При цьому дозвіл на проліт або транзит по території країни видається незалежно від того, чи виданий мандат у відповідності з главою 6 (мирне врегулювання спорів) або 7 Статуту ООН.

На цій підставі у 1993 році бундесрат видав дозвіл на проліт літаків, що входять до складу миротворчих військ ООН в Югославії і щодо місії ОБСЄ в Косово в 1998 році, а також дозвіл на транзит по території країни для підрозділів IFOR / SFOR в Боснії і Герцеговині (1995 р.) і KFOR у Косово (1999 р.).

У 1998 році Швейцарія в наслідок безпосередньої зацікавленості у врегулюванні вогнища напруженості на Балканах приєднується не тільки до режиму санкцій ООН щодо Белграда на постачання зброї, але і до всеосяжним санкціям ЄС (дипломатичним та економічним). Таким чином країна вперше приєдналася до економічних санкцій, введених без рішення Ради Безпеки ООН. Дана можливість передбачена в Доповіді про зовнішню політику країни 1993 р., згідно з яким Швейцарія може приєднуватися до економічних санкцій, введених поза рамками ООН, якщо вони робляться групою держав певного регіону в ставленні держави, що порушує мир і безпеку, тобто в даному випадку Югославії [52, с.132].

Говорячи в загальному плані, якщо мова йде про режим санкцій Ради Безпеки ООН, то Швейцарія бере участь як у військових, так і економічних санкціях (обмежуючи свою військову присутність технічним персоналом і спостерігачами). Пояснюється така позиція необхідністю підтримання миру і безпеки, а також дотримання основних норм і принципів міжнародного права. Автор відзначає, що при цьому Швейцарія певною мірою сприяє реалізації політики нейтралітету як одного з міжнародно-правових інститутів, закріпленого в міжнародних договорах і конвенціях. Що ж стосується санкцій, що накладаються регіональними організаціями (групами держав, йдеться, насамперед, про ЄС), то Швейцарія приєднується тільки до санкцій невійськового характеру (дипломатичні і політичні) в інтересах збереження миру та безпеки.

На підставі аналізу наведених вище міркувань з приводу нинішньої моделі автономного підключення Швейцарії до режимів санкцій ООН і ЄС невійськового характеру автор приходить до висновку, що вона не може

вважатися порушенням нейтралітету держави, оскільки, по-перше, має на меті підтримку міжнародного миру і безпеки, а , по-друге, не призведе до втягування країни у військові блоки і безпосередньо у військові дії. З тієї ж причини виправдано участь Швейцарської конфедерації за рішенням Ради Безпеки ООН у санкціях військового характеру, що обмежуються напрямком технічного та медичного персоналу. В даному питанні керівництву країни вдалося вдало адаптувати зовнішньополітичний курс до нових міжнародних реалій.

ООН - одна з найвпливовіших організацій в світі. З нею у Швейцарії протягом більше 50 років склалися непрості, багато в чому суперечливі відносини. Нові віяння нового століття внесли корективи в характер цих взаємин. Слід зазначити, що спочатку Швейцарія вважалася державою-попутником гітлерівської Німеччини, тому її вступ до ООН був неможливим [21, с.15]. У березні 1945 року французький уряд висунув ідею щодо того, щоб зробити ООН «відкритою для всіх миролюбних держав», при цьому зауваживши, що «обов'язки, які накладає на державу членство в ООН, не сумісні з принципами нейтралітету». Та й сама Швейцарія довгий час особливо не прагнула вступити в Організацію Об'єднаних Націй. Однак поступово стала більш серйозно осмислюватися необхідність подолання зовнішньополітичної ізоляції країни. З цієї причини були зроблені спроби вступити до лав ООН при збереженні нейтрального статусу в рамках організації, які однак не принесли очікуваного результату. Голова ГА ООН, бельгійський міністр закордонних справ П. А. Шпаак, попросив швейцарців «не торкатися більш теми нейтралітету», так як це «створило б небезпечний прецедент, який дав би можливість і іншим країнам вимагати собі винятків в плані взяття на себе зобов'язань, які впливають зі Статуту ООН». Проводячи активну закулісну дипломатичну діяльність, Федеральна рада не зважився розгорнути широку дискусію з проблеми приєднання до ООН. Швейцарський історик Тобіас Кестлі вважає, що «Федеральна рада боялася суспільної дискусії». Російський історик І. Петров, розвиваючи його думку,

приходить до висновку, що причина цього страху крилася в небажанні руйнувати складену в роки війни «атмосферу суспільної єдності». Це було ще більш небажано в умовах розпалу «холодної війни». Уряд Швейцарії інтенсифікувало зусилля по створенню необхідних умов для вступу в ООН лише тоді, коли в 1989 році на Європейському континенті і в світі в цілому почали відбуватися відомі політичні зміни. Особливої активності ці зусилля досягли саме в кінці 90-х років - початку XXI століття, коли були складені «Доповідь про відносини Швейцарії та Організації Об'єднаних Націй» 1998 року, «Зовнішньополітична доповідь за 2000 рік», «Послання про народну ініціативу про входження Швейцарії в Організацію Об'єднаних Націй » 2000 року. Виступаючи на церемонії вступу Швейцарії в ООН, К. Філлігер (в той час швейцарський президент) позначив основні пріоритети, якими Швейцарія має намір керуватися в рамках ООН, підкресливши, що «цілі Статуту Організації Об'єднаних Націй практично повністю збігаються з основними пріоритетами зовнішньої політики Швейцарії, тому повноправне членство в ООН внесе істотний внесок у досягнення швейцарських цілей на міжнародній арені як у двосторонньому, так і багатосторонньому форматі » [34, с.25].

Серед пріоритетів були названі такі проблемні області, як зміцнення миру і безпеки, роззброєння, міжнародне право, права людини, допомога країнам, що розвиваються, екологічне досє.

3 березня 2002 на референдумі народ Швейцарії проголосував за входження в ООН. 11 березня 2002 Швейцарія стала повноправним членом Організації Об'єднаних Націй. 57-я Генасамблея ООН була першою, в якій брала участь Швейцарія в якості повноправного члена ООН [63, с.16]. Серед швейцарських пріоритетів тут важливу роль відіграло питання вдосконалення механізму «прицільних санкцій». Визнаючи необхідність такого інструменту міжнародного впливу, як санкції, Швейцарія закликала до такого порядку їх застосування, при якому вони, по можливості, зачіпали б виключно тих, хто реально відповідальний за виникнення прізв'язів до

запровадження санкцій кризи, не приносячи при цьому шкоди цивільному населенню або третім країнам. Серед можливих санкцій подібного роду Швейцарія виділяє заморожування рахунків, введення ембарго на постачання певних видів товарів (зброя, нафта, алмази, інші природні ресурси), обмеження в області віз і переміщень приватних і офіційних осіб. На думку самої Швейцарії, входження її в ООН додало її зусиллям в області оптимізації порядку застосування санкцій додаткову вагу і переконливість. В якості повноправного члена ООН Швейцарія активно працювала в «Першому комітеті» ГА ООН, що займаються питаннями режиму нерозповсюдження і контролю за озброєннями. Швейцарія рішуче виступила за повну реалізацію «тринадцяти практичних заходів», прийнятих у 2000 році на Конференції з імплементації положень «Договору про нерозповсюдження ядерної зброї». Швейцарія закликала країни, які ще не є членами «Договору про заборону ядерних випробувань», приєднатися до цього документа, а також приєднатися до переговорів по «Договору про заборону виробництва матеріалів, що розщеплюються військового призначення». Ще один пріоритетний напрямок швейцарської політики в рамках ООН - контроль за торгівлею зброєю. Швейцарія надає великого значення розширенню сфери дії Угоди 1980 р. про деяких видах звичайних озброєнь («СWW»). Країна підтримала відповідну резолюцію ООН щодо звичайних озброєнь і підкреслила важливість роботи спеціального генерального секретаря ООН О. Оттуну з проблеми участі дітей у збройних конфліктах. Швейцарія виступила за універсалізацію Оттавського договору по протипіхотних мінах. Зі свого боку Швейцарія фінансує роботу Міжнародного гуманітарного протимінного центру в Женеві, який є найважливішим партнером ООН у сфері реалізації протимінної програми («UNMAS»). Швейцарія активно підтримує створення і роботу дослідницьких програм та інститутів у сфері безпеки. Так, у співпраці з секретаріатом ООН Швейцарія виступила творцем «Гарвардської програми гуманітарної політики та конфліктних досліджень». Швейцарія активно співпрацює і з іншими академічними партнерами,

наприклад, з нью-йоркської «Міжнародною Академією світу».Боротьба з бідністю - ще один важливий вектор у сфері діяльності Швейцарії в рамках ООН. Так, в ході обговорення результатів в березні 2002 року в м. Монтеррей (Мексика) пройшла Міжнародна конференція з питань фінансування політики в галузі розвитку. Швейцарія закликала до тіснішої і систематичного співробітництва всіх зацікавлених країн і структур (в першу чергу малися на увазі ООН, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, СОТ, приватні фірми та неурядові організації) в області розвитку країн «третього світу» і боротьби з глобальною бідністю, виступивши з ініціативою щодо інтенсифікації діалогу між Всесвітнім економічним форумом у Давосі та ООН. Швейцарія надає вагомого значення проблематики розвитку гірських регіонів планети. У грудні 2001 року Швейцарія виступила в Нью-Йорку з ініціативою проведення в 2002 році міжнародного року гір (який і був проведений). У рамках 57-ї сесії ГА ООН Швейцарія активно виступала, з використанням потенціалу «Групи по гірській проблематики», на користь забезпечення сталого розвитку гірських районів Землі. У результаті була прийнята відповідна резолюція, яка була з задоволенням сприйнята швейцарцями «як документ, що забезпечує політичну зримість проблеми розвитку гірських регіонів». На підставі цієї резолюції був заснований Міжнародний день гір - 11 грудня [55, с.49].

Боротьба за права людини - традиційна складова частина швейцарської зовнішньої політики. На підставі таких позицій Швейцарія будує свою роботу і в структурах ООН. На 57-й сесії ГА ООН Швейцарія активно виступала в рамках дебатів з проблематики, пов'язаної з боротьбою проти наркоманії та неконтрольованого розповсюдження наркотичних і прирівняних до них коштів. Швейцарія є учасником «Єдиної конвенції ООН по нарковмісних засобів» 1961 року, «психотропні конвенції ООН» 1971 року і «Додаткового протоколу до психотропних конвенції» 1972 року. Швейцарії є одним з головних спонсорів «Програми ООН з міжнародного наркоконтролю». У 1998-2002 рр.. Швейцарія складалася членом «Комісії

ООН з наркомістких засобів». Швейцарія особливу увагу приділяє ролі приватного сектора економіки в забезпеченні сталого поступального розвитку світового господарства і досягненні загального добробуту. Зокрема, беручи участь у дебатах на 57-й сесії ГА ООН, Швейцарія підкреслювала важливість тези про «соціальної відповідальності підприємців як на національному, так і на міжнародному рівнях». Швейцарія використовує можливості, що відкрилися перед нею як перед повноправним членом ООН, для подальшого просування своєї екологічної політики. Розглядаючи Екологічну програму ООН в якості найважливішої «опори світової екологічної архітектури», Швейцарія послідовно виступає за посилення ролі цієї структури, яка є «ефективним інструментом реалізації прийнятих в екологічній сфері рішень». Ще з 57-ї сесії ГА ООН Швейцарія наполегливо підкреслює тези про те, що «між цілями захисту навколишнього середовища і вигодами міжнародної торгівлі немає і не може бути ієрархічних відносин, вони однаково важливі, повинні доповнювати один одного і бути дотримані в рівній мірі». Тут її позиція відповідає, зокрема, позиції Норвегії, опонуючи підходам США і деяких країн, що розвиваються, які оцінюють екологічні цілі як фактори, які відіграють підлеглу роль по відношенню до резонам міжнародної торгівлі [30].

Про намір Швейцарії і далі бути постійно нейтральною вельми недвозначно свідчить той факт, що, незважаючи на всі перераховані перетворення, у прийнятій 18 квітня і вступившій в силу 1 січня 2000 новій конституції Швейцарії підтверджується вірність курсу нейтралітету, підтримання якого є обов'язком Федеральних Зборів, які «вживають заходи, щодо забезпечення зовнішньої безпеки, незалежності та нейтралітету Швейцарії». Це ж завдання стоїть і перед Федеральною радою - вищим виконавчим і розпорядчим органом влади країни.

Звичайно не може не викликати певних побоювань намір керівництва країни тримати курс на вступ до ЄС, особливо якщо військова компонента останнього матиме завершеність, однак за станом на даний момент

противникам такого розвитку вдається «нейтралізувати» наміри Уряду, перевівши питання з площини безпосередніх завдань у справу майбутнього. Членство же Швейцарії в НАТО, якщо таке взагалі відбудеться, мало ймовірно, оскільки опозиційні партії, і більшість населення налаштовані дуже скептично на цей рахунок.

Трохи в іншій площині лежить питання можливого членства країни в ООН. Відомо, наприклад, що постійно нейтральна Австрія є членом даної організації. В останні роки в даному питанні намітилася суттєва перевага прихильників вступу країни в ООН. Так, якщо на референдумі в 1986 році більше 75 відсотків швейцарців проголосували проти вступу, то 3 березня 2002 54,6% швейцарців висловилися за вступ країни в дану міжнародну організацію [42, с.54].

З 1986 року на світовій арені відбулися зміни, "холодна війна" закінчилася, і тепер потрібно пристосовуватися до нових реалій. Альпійська республіка вже є членом ряду спеціалізованих установ ООН, і її сумарний щорічний внесок в їх діяльність складає близько 300 млн. доларів. У разі вступу в ООН вона буде платити приблизно на 30 млн. доларів більше, що цій країні цілком під силу.

У цьому зв'язку автором наголошується, що вже проводячи політику приєднання до санкцій Ради Безпеки, Швейцарія могла б оформити своє членство в ООН без значимих наслідків для статусу постійного нейтралітету, хоча її вступ у дану організацію як в найближчому майбутньому, так і на довгострокову перспективу не гарантовано.

НАТО і Швейцарія встановили міцні партнерські відносини за роки, що минули після вступу цієї країни до програми «Партнерство заради миру» в 1996 р. Збройні сили Швейцарії роблять важливий внесок у сили під керівництвом НАТО в Косово. Крім цього Швейцарія відома своїм значним внеском у сприяння роботі з партнерами в області військової реформи, освіти та навчальної підготовки [20,82].

Швейцарія є щедрим учасником - інтелектуально, матеріально і фінансово - в розвитку практичного співробітництва безпеки в євроатлантичному регіоні та за його межами. Підтримка уряду та державних підприємств, організацій відіграло важливу роль у поглибленні і зміцненні партнерства заради миру (ПЗМ) та діяльності Євро - Атлантичного партнерства (РЄАП): сприяння реформі, створення потенціалу та прозорості в оборонних інститутах, зміцнення освіти і професійної підготовки як для військових і цивільних осіб, а також сприяння гуманітарним аспектам безпеки. В країні проводиться безліч курсів в рамках ПЗМ та розробляються навчальні матеріали в таких областях, як демократичний контроль над збройними силами, міжнародного гуманітарного права, гуманітарного розмінування, військово-цивільне співробітництво, політика безпеки, контролю над озброєннями та роззброєння. Один з найактивніших членів Консорціуму ПЗМ військових академій та інститутів з вивчення питань безпеки, Швейцарія зробила ряд цивільних об'єктів підготовки. Вони включають в себе Женевський центр політики і безпеки (GCSP), Женевський міжнародний центр з гуманітарного розмінування (ЖМЦГР), Женевський центр демократичного контролю над збройними силами (ДКВС) та Security Network (ISN), заснована в Цюріху. Ряд військових об'єктів підготовки доступні для діяльності ПЗМ. Вони включають в себе Центр по інформатизації і зв'язку Збройних Сил в Берні, центр гірської підготовки збройних сил Швейцарії, Міжнародний навчальний центр швейцарської армії (SWISSINT, і тактичний навчальний центр в Люцерні. Швейцарія також є активним донором Партнерських проектів Цільового фонду. Поряд з окремими союзниками і партнерами, вона підтримала 13 проектів з 2000 року, які надають допомогу для знищення мін, зброї, і боєприпасів в Албанії, Азербайджані, Казахстані, Грузії, Сербії, Чорногорії, Україні і, зовсім недавно, Йорданії та Мавританія. Швейцарія також підтримала проект цільового фонду в Сербії з реінтеграції демобілізованих військовослужбовців. Крім того, країна є со-ведучим Цільового фонду по

створенню цілісності в установах оборони і також сприяє більше 130000 євро до цільового фонду для розвитку афганської національної армії [30].

Швейцарське законодавство виключає участь у бойових діях з примусу до миру і швейцарські підрозділи будуть брати участь тільки в операціях за мандатом ООН або ОБСЄ. У рамках свого нейтралітету, Швейцарія бере участь в операціях з підтримання миру та багатостороннього співробітництва у військовій підготовці. Більше 200 солдатів в даний час розгорнуті в складі Сил для Косово (КФОР). Швейцарські збройні сили вносять свій внесок у багатонаціональні цільові сил КФОР - Південь з 1999 року.

За результатами опитування, проведеного в 2001 р., 83% жителів Швейцарії вважає, що необхідно і далі дотримуватися політики нейтралітету і одночасно дозволити військовослужбовцям країни, які беруть участь у миротворчих операціях за кордоном, носити зброю. На референдумі, що пройшли 10 червня 2001 р., з невеликою перевагою було прийнято пропозицію про участь швейцарської армії, як в збройних операціях за кордоном, так і у військових навчаннях під проводом НАТО. Варто пояснити, що до прийняття цього рішення швейцарські миротворці, які перебувають у складі міжнародного контингенту військ в зонах військового конфлікту не мали права носити зброю. Перші збройні швейцарські миротворці прибули в Косово у жовтні 2002 р.

В даний час постійно нейтральною є Австрія, Швейцарія, Мальта, Лаос і Камбоджа. Що стосується Швейцарії, то вона є першою державою, що встановила для себе статус постійно нейтральної держави і неухильно дотримується його з тих пір [2, с.216].

З усіх існуючих в сучасному світі видів нейтралітету швейцарський - найбільш тривалий і послідовний. Сьогодні Швейцарська Конфедерація не входить до жодного військового альянсу. В останні роки, у зв'язку зі змінами в Європі і світі, в уряді та громадській думці набирає чинності настрої на користь посилення інтеграції з ЄС і більш гнучкого трактування принципу нейтралітету.

Якщо говорити про зовнішньополітичний вектор держави, слід відзначити той факт, що Швейцарія докладаеть всіх зусиль для того, щоб її зовнішня політика відповідала національним інтересам держави. Серед цілей зовнішньої політики Швейцарії слід перелічити наступні:

- держава активно виступає за запобігання конфліктів, пов'язаних з насильством. Це включає в себе розробку та дотримання демократичних і правових норм, а також вимогу мирного врегулювання конфліктів;

- дотримання прав і свобод людини є для Швейцарії завданням першорядної важливості. Протягом багатьох років Швейцарія активно виступає за дотримання прав людини в усьому світі;

- Швейцарія виступає на міжнародному рівні за розвиток та впровадження міжнародної системи заходів з охорони навколишнього середовища. Вона включає в себе досягнення угод в галузі клімату, біорізноманіття, хімічних речовин, а так само заходи щодо захисту водних і лісових ресурсів;

- боротьба з бідністю є центральним стрижнем політики країни по наданню допомоги розвиваючим країнам. До основних заходів відносяться: розвиток доходу і зайнятості населення, належний менеджмент, стимулювання розвитку приватного сектора, раціональне використання природних ресурсів, інтеграція в міжнародну торгівлю, ліквідація заборгованості, соціальну рівність, діяльність щодо запобігання та вирішенню кризових ситуацій [39].

Висновки до розділу 2.

Підсумовуючи виникнення та розвиток постійного нейтралітету на прикладі Швейцарії, потрібно зазначити, що цей інститут, вперше з'явившись в 1815 році під час проведення Віденського конгресу, «промандрував» скрізь правопорядки і зберіг свою сутність та філігранність. Його порівняння з «острівком миру» ще раз доводить необхідність поширення цієї ідеї серед багатьох країн. Постійний нейтралітет є позитивним досвідом в розвитку міжнародних відносин, він довів свою

життєздатність, як в умовах існування Ліги Націй , так і в рамках ООН. Межі постійного нейтралітету з огляду на досягнення миру не обмежуються жодним міжнародним документом, в тому числі і Статутом ООН, а тільки ще раз гарантується існування непорушного миру на планеті. Одним словом, швейцарський нейтралітет знаходиться як би на перехідному етапі - від механізму захисту національних інтересів та самоізоляції до інструменту активної зовнішньої політики. Незважаючи на нападки з різних сторін, постійний нейтралітет Швейцарії володіє солідним запасом міцності і, очевидно, збереже своє значення на тривалу перспективу.

РОЗДІЛ 3.

ВІДНОСИНИ ШВЕЙЦАРІЇ З ЄС ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ

Європейський союз і його 27 держав-членів є найбільш важливими партнерами для Швейцарії на сьогоднішній день. Це пов'язано не тільки з політичною та економічною вагою ЄС, але також, через географічну та культурну близькість Швейцарії з країнами ЄС. 60% швейцарського експорту припадає на ЄС, 80% її імпорту звідти. Тому активна європейська політика є вкрай важливою для Швейцарської Конфедерації [49].

Швейцарія не є членом Європейського союзу, замість цього вона проводить свої відносини з ЄС на основі двосторонніх угод. Конкретні питання регулюються з ЄС через ряд договорів у чітко визначених областях. Відносини Швейцарія - ЄС розвивалися і заглибилися на протязі десятиліть. Після відмови від швейцарських виборців від приєднання до Європейської економічної зони (ЕЕА) в 1992 році, Швейцарії та ЄС уклали сім угод у 1999 році. За ними слідували вісім угод і один обмін листами у 2004 році. Ці угоди передбачають обидві сторони з великим доступом на ринок і формують основу для тісної співпраці у таких ключових галузях, як наукові дослідження політики, безпеки, притулку, навколишнього середовища і культури. Цей двосторонній підхід дозволяє Швейцарії проводити політику відкритості та тісної співпраці з усіма своїми європейськими сусідами. Він був представлений у швейцарських виборців і схвалений на регулярній основі [17].

Швейцарія має тісні відносини з Європейським Союзом на політичному, економічному та культурному рівнях. Ці відносини регулюють всю структуру двосторонніх угод, укладених протягом років між Швейцарією та ЄС. Але, знаходячись майже у серці Європи Швейцарія одна з небагатьох держав, які не вступають в ЄС за власним бажанням.

Тому основною метою є розглянути економічні стимули Швейцарії до вступу в ЄС, переваги, які отримає країна, з'ясувати її можливості. На сьогоднішній день вони обмежуються тим, що країна має в своєму розпорядженні декілька першокласних ТНК та інших потужних компаній, які і без членства країни в ЄС за допомогою прямих інвестицій міцно зафіксували свою присутність у просторі Союзу. Крім того, Швейцарія уклала з ЄС кілька сотень спеціальних угод про співробітництво, які значною мірою компенсують потенційні втрати від того, що Швейцарія залишається за межами ЄС. Якщо додати особливу тягу швейцарців до збереження багатовікового суверенітету і нейтралітету країни (вона не входить навіть в ООН), то швидкої зміни їх стриманого ставлення до ЄС навряд чи слід очікувати. Це можливе в середньостроковій перспективі.

Актуальність даного питання полягає в тому, що вступ Швейцарії до Європейського Союзу неминуче, але в довгостроковому плані. Однак у даний момент Конфедерацію цілком влаштовують відносини з Євросоюзом у рамках двосторонніх секторальних відносин.

За всю історію існування Європейського Союзу, Швейцарія лише в 1972 році підписала перші угоди в рамках цієї співдружності. Після цієї події для Швейцарії створилася сприятлива і міцна основа для реалізації чотирьох основних принципів:

1. Свободи руху товарів,
2. Руху капіталів,
3. Надання послуг
4. Міграції робочої сили [79].

На цій базі виникла зона вільної торгівлі, були введені ліберальні режими для руху капіталів і послуг. Незважаючи на це все одно залишалися проблеми, пов'язані з вільним переміщенням робочої сили. Потім послідувала ціла серія референдумів, що визначили характер подальших відносин з ЄС [19, с.26].

Угода про вільну торгівлю є одним з основних стовпів торгівельних відносин між Швейцарією та ЄС, і, таким чином, має велике економічне значення. Швейцарія є другим найбільш важливим ринком продуктів для ЄС і четвертим найбільш важливим торговим партнером Союзу після США, Китаю і Росії.

У 1989 році Швейцарії та Європейське співтовариство уклали двосторонню угоду про часткове відкриття ринків страхування. Ця угода гарантує право на створення на основі взаємності: швейцарські страхові компанії мають рівні права, коли мова йде про створення на суверенній території Європейського Союзу. Те ж саме відноситься до компаній ЄС у Швейцарії [17].

Договір страхування відноситься виключно до прямого страхування від втрати або пошкодження. Це включає в себе страхування з утримання будинку, страхування автоцивільної партії, страхування подорожей, страхування відповідальності, і так далі. Це не поширюється на страхування життя, перестраховання або статутних безпеки соціальних систем. Угода регулює тільки права на заснування, а не свободи надання транскордонних послуг.

Навіть якщо договір страхування «liberalises» страхового ринку лише частковий, тим не менш він має важливе економічне значення, як видно з процвітаючого бізнесу, який швейцарські страхові компанії роблять в державах-членах ЄС.

У 1990 році був підписаний договір «Спрощення митного контролю і безпеки». Угода про перевезення вантажів встановлює контроль за товарами трафіку між Швейцарією та країнами ЄС. Мета полягає у спрощенні якомога більше митних процедур для вантажних перевезень і для координації співробітництва на прикордонних постах [10].

Майже через два десятиліття після підписання першої угоди між Швейцарією та ЄС було проведено всенародний плебісцит щодо доцільності початку переговорів про умови вступу країни до Євросоюзу. Проти

проголосувало 50.4% населення, перевага склав 23.3 тис. голосів. На кантональному рівні проти включення країни в європейську інтеграцію висловлювалися 16 з 26 кантонів. В основі такого неприйняття ЄС лежало побоювання можливої втрати державного суверенітету, неминучих поступок з транзиту європейських вантажівок через країну, а головне - необмеженої свободи для переміщення іноземної робочої сили. Позначилося цілком певне розмежування між окремими групами кантонів [56, с.34].

Німецькомовні виступили в основному проти, франкомовні - за приєднання до ЄС. У результаті несхвалення початку переговорного процесу країна опинилася в найменш сприятливих торгово-економічних умовах в порівнянні з іншими європейськими країнами. Особливо постраждало машинобудування. У розглянуті період часу на Євросоюз доводилося близько 64% всього експорту країни і 80% імпорту. Настільки ж суттєво на цей регіон орієнтовані прямі інвестиції.

У ситуації, що склалася Швейцарія прийняла рішення про зміну переговорної стратегії. 21 червня 1999 урядом було підписано двосторонні секторні угоди з Євросоюзом по семи конкретним торгівельно-економічним проблемам. У травні 2000 р. був проведений референдум щодо доцільності укладення цих угод. Більшість населення (67.2%) схвалило цей крок. Проти виступили тільки два кантону.

Секторні договори між Берном і Брюсселем свідчать про здатність ЄС розвивати свої відносини з третіми країнами гнучко і прагматично, в руслі нестандартних рішень. Вони охоплюють сім секторів Європейського економічного простору:

1. Договір про наукове співробітництво.

Договір про наукову співпрацю дозволяє швейцарським науково-дослідним організаціям на рівних підставах брати участь у всіх науково-дослідних програмах Європейського Союзу та в п'ятій програмі Європейського співтовариства з атомної енергії [17].

2. Договір про державні ринки.

Підписані угоди з СОТ в області державних ринків діє з 1 січня 1996 року. Федеральна влада, кантони і компанії, що працюють у галузі водних ресурсів, у транспортних секторах і секторах енергетики повинні дотримуватися правил при підписанні контрактів про товари, послуги та будівництві. Угода СОТ служить базисом для угод про державні ринках між Швейцарією і Євросоюзом, які включають навіть більш широкі області застосування, ніж у випадку із СОТ.

Спрощені так само придбання в області муніципальних установ, телекомунікацій та залізничного транспорту, а також приватних підприємств [13].

3. Взаємне визнання сертифікатів якості.

Взаємне визнання сертифікатів якості потребує взаємного визнання сертифікатів якості для більшості промислової продукції. Так як швейцарське законодавство оцінюється як еквівалентну європейського, єдиний сертифікат якості буде з цього часу введений для розглянутих продуктів на ринках, як Швейцарії, так і ЄС. Більше не буде необхідності в двосторонніх дослідженнях, чи відповідає продукт вимогам Швейцарії чи ЄС. У випадках, де швейцарські технічні вимоги відрізняються від європейських, перевірка якості буде залишатися необхідною, в одному випадку демонструючи узгодженість зі швейцарськими юридичними нормами, в іншому - з законами ЄС. Тим не менше, в обох випадках перевірки стандартів можуть бути зроблені у швейцарських організаціях [100].

4. Обмін сільськогосподарською продукцією.

Обмін сільськогосподарською продукцією між Швейцарією і Євросоюзом значно полегшить торгівлю сільськогосподарськими продуктами. Це дозволить зменшити або навіть повністю зняти тарифні бар'єри, шляхом взаємного визнання технічних умов у таких областях як ветеринарія, продукти з вмістом пестициду, щодо стандартів якості для фруктів і овочів .

З іншого боку, ліквідація митних зборів не торкнеться свіжого м'яса, пшениці і молока. Угода неминуче спричинить за собою доповнення до швейцарської аграрній політиці, яка повинна бути більш орієнтована на ринок з боку населення, що займається сільським господарством. З метою збільшення конкурентоспроможності швейцарського землеробства, уряд прийняв певні заходи, призначені, перш за все, для того щоб «допомогти фермерам допомогти самим собі», коли справа доходить до пуску продукції в продаж [96].

5. Договір про цивільну авіацію.

Можливість реалізувати договір про цивільну авіацію визначить терміни, в які швейцарським компаніям буде надано доступ до європейського ринку цивільної авіації. Підписана угода дозволить придбати деякі транспортні привілеї, і дає можливість швейцарським компаніям спілкуватися на рівних з європейськими компаніями і стати акціонерами, які володіють більшою частиною акцій в інших європейських компаніях. Угода надає певні права і свободи, як для ЄС, так і для Швейцарії.

6. Договір про наземний транспорт.

Договір про наземний транспорт в області сухопутних перевезень стосується створення скоординованої політики в цій галузі. Рамки цієї угоди включають поліпшення умов мобільності, захисту навколишнього середовища, порівнянність загальних умов, і гарантії надання найбільш зручних з усіх можливих маршрутів транзиту. Так само будуть включені умови для поступового відкриття Швейцарією і Європейським союзом їхніх ринків безрейкового і залізничного транспорту, і для людей і для товарів, на взаємній основі. Це передбачає перехідний період для дорожнього руху, який закінчується в 2005 році, і підписання вже чітко сформульованої угоди найпізніше до 2008 року. Даний транспортний угода - один з основних принципів транспортної політики Швейцарії. На його підставі Швейцарія планує реорганізувати її залізні дороги, в координації з Європою, розвинути

нову інфраструктуру, ввести новий податок на великогабаритні транспортні засоби, значно збільшити транзитні податки в порівнянні з існуючими зараз.

Для виконання певних статей конституції, щодо захисту Альп, швейцарський уряд і парламент вирішили провести ряд заходів, націлених на скорочення обсягу руху товарів, що перетинає Альпи дорогою приблизно до 650 000 проїздів на рік. По суті, це становить 50-процентне скорочення руху НGV в порівнянні з сьогоденною ситуацією [19].

7. Договір про міграцію робочої сили.

Договір про міграцію робочої сили між Швейцарією та ЄС передбачає прогресивне відкриття ринку зайнятості. Після семи років Швейцарія може вирішити, чи хоче вона розширити угоду. Це рішення буде прийнято так само на референдумі. Угода поширюється на робітників усіх типів, людей зі своїм бізнесом і просто безробітних. Після вступу в силу угоди, люди, залучені в процес зайнятості на території договірних сторін, отримують пряму вигоду з наданих в угоді прав [12].

Всі сім угод базуються на традиційному міжурядовому співробітництві, їх виконання знаходиться в компетенції спільних комітетів, в яких обидві зацікавлені сторони приходять до узгодженого рішення. Спільні комітети мають право приймати рішення тільки в рамках, передбачених угодами. Кожна сторона відповідальна за правильне виконання угоди на своїй території. Але такий підхід здійснимо лише з тим партнером, законодавство якого дуже схоже на право ЄС.

Всі сім угод нерозривно пов'язані один з одним, за винятком особливо обумовленого угоди про наукові дослідження. «Відповідний паралелізм» впливає з європейського переконання, що тільки неподільний пакет угод відповідає взаємним інтересам Берна і Брюсселя. Всі угоди підписуються, затверджуються і набувають чинності одночасно, а якщо хоч одна з них буде відхилена, то дія інших теж припиняться. Це умова, назване «поправкою гільйотини», не поширюється на угоду про наукову співпрацю.

Сім угод покривають лише окремі області, що стосуються чотирьох свобод і супутню їм економічну політику. Вигоди відкриття ринків обмежені в інституційному плані, так як повноправна участь у Єдиному європейському ринку можливо тільки зі вступом до ЄС.

Швейцарія не може повністю і рівноправно брати участь у відповідних комітетах ЄС, так як Берн повністю не застосовує європейське право, і сім угод носять секторний, а не глобальний характер. Але, згідно з декларацією Ради ЄС, Берн отримав право посилати в комітети своїх спостерігачів, які мають право слова. При підготовці змін до тих секторів, де швейцарське право ідентично європейському, Єврокомісія вирішила консультиватися зі швейцарськими експертами разом із експертами країн-членів ЄС [17].

Що стосується даних двосторонніх угод, багато аналітиків переконані, що вільне переміщення робочої сили і додаткове взаємне відкриття ринків товарів і послуг матимуть позитивні ефекти при наявності дуже незначних негативних. Що стосується вступу до ЄС, то всі макроекономічні дослідження відзначають негативний ефект чистих трансфертів в ЄС в якості бюджетних внесків. Тобто ефект буде в цілому позитивний, але ніякого явного поліпшення в порівнянні з секторними угодами не буде. Всі дослідження, замовлені урядом Швейцарії для супроводу своєї інтеграційної доповіді, показали, що переваги повної інтеграції будуть відчутні лише після перехідного періоду терміном від 8 до 10 років.

Всі підписані угоди забезпечили країні три чверті всіх переваг, якими володіють держави - члени ЄС, але не змусили їх до відповідних поступок. При цьому відсутній будь-який збиток державному суверенітету. Всі чотири політичні партії, що входять до Федеральної ради, а також основні фінансово-промислові та профспілкові об'єднання підтримали угоди. У рамках підготовки цього документа Швейцарія спочатку склала каталог, що містить шістнадцять найважливіших сфер взаємодії. Але Євросоюз дав згоду на розгляд тільки семи. При цьому в чомусь зацікавлений головним чином ЄС, а щось більш вигідно для Швейцарії [100].

Факт прийняття угод оцінювався як найважливіший крок до зближення з ЄС. Разом з тим багато аналітиків вважали, що насправді це не тільки не збільшує шансів на схвалення населенням приєднання до Євросоюзу, але навіть зменшує їх.

Ніким непередбачувані виявилися результати на кантональному рівні. Ні в одному кантоні прибічники приєднання до ЄС не набрали більшості голосів. Загальне невдоволення Євросоюзом пояснювалося рядом причин. Перш за все, зросли побоювання щодо брюссельської бюрократії, яка стала втручатися в суспільно-політичні процеси в країнах ЄС і нерідко на шкоду їх національному суверенітету. Потенційна загроза вбачалася у неминучому збільшенні обсягів "фінансової повинності" у зв'язку майбутнім розширенням ЄС на Схід Європи. Прагматичним жителям альпійської республіки така благодійність явно не до смаку. Вони вважають, що відзначається тенденція, коли до Євросоюзу прагнуть вступити "бідні і проблемні країни", а процвітаючі і стабільно влаштовані не поспішають інтегруватися. До того ж багато швейцарців вважають, що формальне приєднання до ЄС мало що змінить, оскільки вже діють багато переваги участі в зоні вільної торгівлі. До схваленню початку нового переговорного процесу не закликали ні уряд, ані парламент. І, незважаючи на те, що вступ до ЄС є довгостроковою метою Федеральної ради, останній навів такі причини, через які він не схвалює пропозицію ЄС:

По-перше, ініціатива суперечить розподілу політичної влади, викладеної у швейцарській конституції. Згідно з існуючими законами, це функція Федеральної Ради вирішувати, коли і з якого приводу вступати в переговори з іншими країнами. Ці правила витримали випробування часом і повинні зберігатися надалі.

По-друге, дана ініціатива - це спроба форсувати переговори про вступ. Вони не повинні проходити у стислі терміни. Примушуючи вступити в переговори негайно, ініціатива не бере до уваги поточний стан справ, як у

зовнішній, так і у внутрішній політиці країни. Передчасні, поспішні рішення можуть загрожувати успішному процесу вступу.

По-третє, уряд підкреслює, що воно не виступає закоренілим супротивником інтеграції, але вважає, що поки для цього в країні не склалися необхідні передумови. Федеральна Рада дотримується думки, що несхвалення даної пропозиції не означає, що це відмова Швейцарії вступити в ЄС у майбутньому. Це всього лише «ні», сказане даній пропозиції. Така постановка питання з задоволенням була сприйнята в Брюсселі, оскільки з'явилася надія на позитивну відповідь пізніше [25].

Результатами референдуму Швейцарія підтвердила основні моменти інтеграційної політики у себе в країні:

- у короткостроковому плані уряд буде орієнтуватися на підписані в 1999 році сім двосторонніх секторальних угод;
- у середньостроковому плані пріоритет буде відданий другому пакету двосторонніх угод;
- у довгостроковому плані метою Конфедерації є вступ Швейцарії в Європейський Союз.

Результати референдуму показали так само що Швейцарія зможе більш ефективно захищати свої інтереси, перебуваючи в Євросоюзі, а не за його межами. "На сьогоднішній день у країн існують проблеми, вирішувати які можна лише шляхом співробітництва, а не поодинці".

Другий етап переговорів між Швейцарією та ЄС розпочався в 2002 році. Підсумком цього стало вироблення дев'яти двосторонніх угод на додаток до семи угод, що вступили в силу після першого етапу. Існує певна позиція Федеральної ради щодо других двосторонніх угод:

- Швейцарія не обмежена в часі і буде шукати найбільш вигідні для обох сторін рішення стільки, скільки буде потрібно;
- Швейцарія підпише лише ті договори, які не будуть суперечити угоді про податок на заощадження. Тобто інтереси Швейцарії як фінансового центру, будуть дотримані.

Уряд Швейцарії в доповіді про вступ до ЄС описав ті передумови, які повинні скластися в країні для початку переговорів:

- по-перше, Швейцарія повинна оцінити роботу перших двосторонніх угод. Конфедерація хоче побачити, як угоди будуть працювати на практиці;
- по-друге, у Швейцарії мають намір активізувати аналіз наслідків можливого вступу в ЄС з кількох найважливіших напрямів: стійкість фінансово-господарської системи, збереження ефективності федерального устрою країни і багатопланові переваги зміцнення державного суверенітету;
- по-третє, ідея про вступ повинна отримати широку підтримку серед населення. Уряд наголошував, що всі ці передумови не можуть виникнути за один день, вони вимагають часу [19, с.25].

За словами президента Швейцарської Конфедерації, приєднання до ЄС не входить до числа завдань, поставлених урядом на майбутній 4-річний термін його повноважень. Тобто, заявка на вступ Швейцарії в Європейський Союз, подана в 1992 р, буде лежати без руху ще як мінімум 4 роки. Разом з тим уряд не має наміру, повністю закрити "досє", що стосується можливого вступу до Євросоюзу. Швейцарська заявка з Брюсселя не буде відкликана. Берн збирається продовжувати двосторонні переговори з низки конкретних сфер взаємодії.

Суперечливі висловлювання і неоднозначний настрій виразно помітні зараз не тільки на федеральному, але і на кантональному рівні. Доповідь, яку підготувала Конференція кантональних урядів, свідчить, що, більшість кантонів і напівкантонів - 17 з 26 - не вважають надалі шлях двосторонніх переговорів продуктивним. Відкидають кантональні уряду також "шлях одинака" для Швейцарії. Вони так само не бачать перспектив і в приєднанні до ЄЕП. За вступ до ЄС висловлюються, з тими чи іншими застереженнями, 12 кантонів і напівкантонів, проти вступу - вісім. Решта кантони не визначилися з позицією з даного питання. Місцеві уряду чекають від Федеральної ради прояснення його стратегії щодо ЄС. Вони хочуть, щоб в аналітичній доповіді федерального уряду були проаналізовані позитивні та

негативні наслідки як можливого членства в ЄС, так і двосторонніх угод з ЄС [26, с.64].

Наслідки інтеграції країн Центральної та Східної Європи, в ЄС численні. Це, зокрема, неможливості зберігати в колишньому вигляді торгівельний захист, субсидії, несумісні з єдиним, або монетарне фінансування надмірних державних дефіцитів, збільшення конкуренції і втрата ренти монопольного становища, втрата захисту імпортозамінних товарів, відкриття кордонів.

З економічної точки зору не дивно, що вступ до ЄС більш суперечливий, ніж двосторонні угоди. У цьому зв'язку не можна недооцінювати практику поступової європейської інтеграції Швейцарії. Швейцарія уникає економічних незручностей вступу до ЄС та зони євро [49].

Угода про Європейський економічний простір та угоди Швейцарія - ЄС доводять, що, можливо, користуватися численними вигодами Єдиного європейського ринку, не будучи повноправним членом ЄС. До того ж видно, що країни ЄС також готові допустити країни-не члени до європейських програм, якщо присутній взаємний інтерес.

Тенденція збільшення скоєння злочинів ставить нові завдання перед службами безпеки, і закликає до більшого міжнародного співробітництва. Перед кожною країною окремо також стоять проблеми незаконної імміграції та надання притулку. ЄС є одним з основних партнерів Швейцарії у взаємодії в областях імміграції та забезпечення безпеки. Основою для цієї взаємодії є Шенгенська і Дублінська системи, в які з 1999 року беру участь країни-членом ЄС Норвегія і Ісландія. За цим двостороннім угодам Швейцарія буде мати доступ - до систем співпраці в галузях безпеки та надання притулку.

Ліквідацію всіх форм прикордонного контролю має взяти на себе Шенгенська угода на кордонах країн Євросоюзу, за винятком Великобританії та Ірландії, а також на межах двох країн, які не є членами ЄС. Контроль збережеться тільки на кордонах з третіми країнами. Доступ до Шенгенської інформаційної системи і до Європейської електронної бази досліджень дуже

важливий для Швейцарії, як дієвий засіб для боротьби з міжнародною злочинністю. Миттєвий обмін інформацією через комп'ютер призвів до того що, наприклад, у Німеччині в чотири рази підвищився рівень розкриття кримінальних справ про серйозні злочини на міжнародному рівні.

За допомогою електронний бази EURODAC, в якій зберігаються відбитки пальців всіх, хто шукає притулку, можуть бути легко ідентифіковані люди, що подали дві заяви. Через таких людей система надання притулку неефективна і збиткова. Завдяки Дублінської угоди цього можна уникнути. За неперевіреними даними, кожна п'ята заяву про прохання надати притулок - повторно. Якщо угода не буде підписана, то в Швейцарії гарантовано зросте кількість таких повторних заявок.

Швейцарія завжди розділяла погляди ЄС на обкладення податком доходу від заощаджень. Уряд підкреслює, що не в інтересах Швейцарії залучати тих бізнесменів, які переходять від встановленої ЄС сплати податків. За цим причина Швейцарія оголосила, що вона буде використовувати своє законодавство, щоб зробити свої фінансові центри менш привабливими для таких типів фінансових операцій.

Виходячи з цього, Швейцарія зобов'язується обкласти прибутковим податком всі доходи від заощаджень, що виходять з-за кордону [100].

Між податковими органами не відбуватиметься ніякого обміну інформацією. З введенням цього прибуткового податку Швейцарія може бути впевнена з одного боку, що швейцарське законодавство і банківська таємниця будуть захищені. Угодою також планує скасування податку на виплату дивідендів, відсотків і ліцензованих виплат між дочірніми компаніями.

Переговори торкаються проблеми подвійного оподаткування вийшли на пенсію службовців країн ЄС, які проживають на пенсії у Швейцарії. ЄС обкладає податком пенсію, що виплачується цим людям. Якщо звільнений людина постійно проживає у Швейцарії, то його / її пенсія також обкладається прибутковим податком. Так як з цього питання між ЄС і

Швейцарією немає жодних угод, звільнений робітник з країн ЄС двічі обкладається податком. Євросоюз хоче ліквідувати цю проблему.

Неможливість участі Конфедерації в поточних програмах (2000-2006) визначена для ЄС правовими причинами. Тому Рада міністрів і Європейська комісія оголосили про рішення допустити Швейцарію до участі у наступному поколінні програм (починаючи з 2007 року). Договори на цю тему розпочалися, саме раннє, у 2005 році. А в даний час «пасивне партнерство» буде розвиватися і посилюватися. Швейцарія і ЄС погодилися, що обидві сторони повинні раз на рік проводити зустрічі на вищому рівні, як для посилення існуючих зв'язків [93].

Уряд Швейцарії, яке обрано парламентом у грудні 2001 року на чотирирічний термін повноважень, зберіг спадкоємність курсу відносно ЄС. Величезна увага приділяється урядом двостороннім переговорам. Метою цих переговорів, з 2002 року, є вироблення дев'яти двосторонніх угод на додаток до семи угод, що вступили в силу після першого етапу. Намір Швейцарії слідувати такій стратегії Федеральна рада підтвердила 31 березня на спеціальному засіданні, присвяченому відносинам з ЄС. Він виходить з того, що всі дев'ять угод повинні бути укладені одночасно, тобто, єдиним пакетом.

Однак друга фаза переговорів йде не так гладко, як очікували в Швейцарії. У Берні плекали надію, що підвести ризику вдасться ще до кінця 2003 року, однак це термін минув, і після трьох з половиною місяців 2004 року нічого не змінилося. Основні пункти розбіжностей - це, по-перше, боротьба з фіскальним шахрайством і, по-друге - співробітництво у сфері юстиції, поліції, надання притулку і міграції через участь Швейцарії в системі Шенгенської і Дублінської угод ЄС. В обох випадках переговори просуваються повільно, тому що зачіпають дуже чутливу для Швейцарії сферу - її знамениту банківську таємницю. Проблема в тому, що Брюссель по-іншому розставляє пріоритети: сьогодні - врегулювання митних проблем, оподаткування доходів від банківських вкладів і ослаблення банківської таємниці, а завтра - доступ до Шенгену, співпрацю поліцій і імміграційних

служб. Його можна зрозуміти. Союзна скарбниця і бюджети країн-членів ЄС втрачають щорічно мільярди євро через приховування доходів їхніх громадян і юридичних осіб, які тримають гроші в швейцарських банках. Швейцарія ж без доступу до Шенгенської системи інформації і банку даних у Страсбурзі не може самотужки боротися з міжнародною злочинністю, в тому числі з наркобізнесом, торгівлею людьми і відмиванням грошей, не може регулювати потік імміграції. Брюссель вважає пріоритетними інші, найбільш чутливі для Швейцарії фінансові та фіскальні аспекти. Тут піти на поступки вона готова лише в останню чергу. Наполегливість Брюсселя в Берні розцінюють як тиск [79].

Угода про оподаткування було готове ще в березні минулого року. Євросоюз зацікавлений у його якнайшвидшому підписанні з Швейцарією.

Однак Берн не поспішає його підписувати, заявляючи, що підпише всі документи другої фази двосторонніх переговорів лише єдиним пакетом, тобто, разом з документами щодо Шенгену - Дубліну і фіскального шахрайства. Альпійська республіка не поступається тиску, продовжуючи домагатися влаштовують її рішень по спірних тем, які зачіпають банківську таємницю. На засіданні швейцарського уряду 31 березня 2004 року знову особливо була підкреслена неподільність пакета.

1 квітня 1998 в Швейцарії вступив в силу федеральний закон про боротьбу з «відмиванням» грошей у фінансовому секторі, який дозволив трохи підняти завісу банківської таємниці з метою виявлення «брудних» грошей [101].

Аргумент на користь надійності швейцарських банків прост - вони не можуть розоритися, оскільки, нехай навіть вони і беруть участь у ризикованих фінансових операціях, банки ці знаходяться в країні зі стабільною правовою, економічною, фінансовою, політичною системою, пропонуючи першокласні послуги і сервіс. Перші приватні банки виникли саме в Швейцарії. Сьогодні їх у країні більш 400. Конфіденційність відомостей швейцарські банки гарантують згідно з державним законом про

банківську таємницю 1934 Тим не менш, в рамках перш за все конфлікту банку UBS з податковими органами США, банку довелося видати 4450 рахунків американських громадян, підозрюваних в ухиленні від податків. Проте суть і стрижень банківської таємниці (відсутність автоматичної видачі інформації з рахунків нерезидентів у швейцарських банках) залишилися в недоторканності.

У 2006 році банк «Кантональ» провів ревізію незатребуваних вкладів і виявив незакритий рахунок на ім'я Володимира Ульянова, на якому лежить всього 13 франків - 286 рублів. Зате, за даними Міністерства закордонних справ Великобританії, у швейцарських банках до цих пір зберігається золото нацистів на суму 4 мільярди доларів.

Главою Швейцарської банківської асоціації є Урс Рот.

Після початку світової кризи Швейцарська банківська таємниця опинилася під ударом. Одночасно між найбільшим швейцарським банком UBS і американської Федеральної Податковою службою IRS (Internal Revenue Service) виник конфлікт. На початку 2009 року, Швейцарія була в невігідному положенні - на неї ополчився весь світ, звинувачуючи в нечесній конкуренції за рахунок культивування на своїй території «податкових оаз».

Тому США, не бажаючи, крім того, йти втомливим «правовим шляхом», напористо вимагали видачі їм даних про, спочатку, трьох, а потім і цілих 52 тисячах рахунків американських громадян в банку UBS, підозрюваних в ухиленні від податків.

Після саміту «Великої двадцятки» в Лондоні в квітні 2009 р. ситуація дещо заспокоїлася. Швейцарія перейняла стандарти ОЕСР у сфері надання правової допомоги в справах, пов'язаних з податковими злочинами. Однак Міністерство юстиції США продовжує наполягати на своїх претензіях до банку UBS, підтримуючи IRS в її вимозі надати-таки податковій владі США дані відразу про 52 000 рахунків американців. Суд у Майамі, який займається цією справою, вже відхилив аргументацію Швейцарії і банку, вказуючи, що справа це повністю відповідає праву США, яке надає право отримувати

інформацію з-за кордону, так що даного роду вимоги до UBS не суть «нова правова концепція». «Банк повинен нести відповідальність за свої діяння», - вважає суд [5].

UBS прагне в цій ситуації вести курс на «мінімізацію збитків», оголосивши про свою готовність знайти «взаємоприйнятне рішення». При цьому банк ще раз підкреслив, що цивільний позов IRS є порушенням швейцарського права, у зв'язку з чим дану проблему мають вирішувати не суди, а уряди обох країн у двосторонньому форматі. Крім того, банк вимагає від американської сторони уточнити кількість рахунків, інформацію по яким потрібно надати, оскільки на даний момент багато їх власники добровільно передали IRS всю інформацію по своїх рахунках в UBS. Одночасно швейцарський фінансовий гігант різко обмежує і скорочує обсяг так званих «транскордонних угод» («cross-border»).

З 1 липня 2009 року американським клієнтам банку, не відреагувавши на план UBS по виходу з такого роду угод, відмовлено в доступі до власних рахунків. А план цей пропонував їм або перевести їх стану на зазначений клієнтом рахунок в американському фінансовому інституті, або отримати свої гроші назад у формі чека. На прийняття рішення клієнтам зі США відводилося 45 днів. В обох випадках клієнти повинні були виходити з того, що інформація з цих транзакцій буде передана американським податковій владі. Оскільки, як правило, мова йде про великі, раніше не задекларованих сумах, то такі клієнти ризикують в кращому випадку одержати «соковитий» рахунок податкової доплати, а в гіршому - судовий позов. UBS рекомендує в цьому випадку ризикнути і піти на «добровільне визнання». Що стосується власне IRS, то до кінця вересня вона пропонує всім «уклоністам» скористатися штрафним тарифом за відхід від податків зі «знижкою».

Конфлікт кинув тінь і на візит до США міністра економіки Швейцарії Доріс Лойтхард в липні 2009 р., з урахуванням того, що 13 липня в Майамі повинен був початися повноцінний судовий процес «IRS проти UBS». У своєму виступі перед членами Швейцарсько-американської торгової палати

(SACC) 8 липня Доріс Лойтхард ще раз підкреслила важливість торговельно-промислових контактів між США і Швейцарією. Разом з тим «фінансова криза, витoki якого перебувають у США, в значній мірі торкнувся і Швейцарію». У такій ситуації необхідно «триматися разом з тим, щоб знову повернутися до фінансової стабільності». Мова йшла також про щойно узгодженому швейцарсько-американському Договорі про уникнення подвійного оподаткування. Д. Лойтхард заявила, що відсутність рішення податкового спору між IRS і UBS може призвести до того, що шанси на позитивний вотум парламентаріїв за цим документом можуть значно скоротитися. Новим фактором є і натяк Лойтхард на те, що Федеральна рада Швейцарії може, - якщо треба, на основі надзвичайного указу, - просто заборонити банку UBS видавати інформацію по рахунках.

У середині серпня 2009 р. рішення було знайдено. США відкликають із суду в Майамі свій позов проти UBS і зобов'язуються не вдаватися більше до таких інструментів в майбутньому. Формально ж цей позов залишається як би в силі, щоб уникнути закінчення встановленого терміну давності в податкових справах. Однак найпізніше через 370 днів після підписання досягнутої угоди цей позов зникне з лиця землі раз і назавжди.

Американське податкове відомство IRS (Internal Revenue Service) передасть на адресу швейцарського податкового відомства (Eidg. Steuerverwaltung), спираючись на діючий швейцарсько-американський Договір про уникнення подвійного оподаткування, клопотання про надання правової допомоги.

При цьому американські податківці будуть виходити з абсолютно певного набору критеріїв, які дозволять, перебуваючи в рамках швейцарського права, ідентифікувати факт скоєння «відходу від податків». Господарі ж рахунків будуть мати можливість подати в один з швейцарських суден апеляцію.

Колишній федеральний радник, а нині шеф [UBS] Каспар Філлігер (Kaspar Villiger) упевнений в тому, що угода буде працювати на досягнення

надійного майбутнього для банку. «Воно працює на вирішення однієї з найскладніших проблем, перед якою стояв банк UBS», - йдеться від його імені в спеціальному комюніке. Він також висловив задоволення тим фактом, що угода буде діяти в рамках швейцарського права і чинного швейцарсько-американського Договору про уникнення подвійного оподаткування. Тепер, на думку Філігера, банк зможе відновити свою репутацію в очах клієнтів - шляхом солідних послуг і першокласного сервісу.

Відповідну угоду, таким чином, було увечері 19 серпня підписано у Вашингтоні і тут же набуло чинності [4].

На думку Швейцарського банківського об'єднання, воно може бути цілком досить деталями угоди. Найголовніше, що вдалося запобігти довгий процес з неочевидним результатом. Тепер, отримавши правову визначеність, банк зможе продовжити процес виходу з кризи. Дуже важливо, що угода перебуває в рамках швейцарського права - це додатково зміцнює ділову репутацію Швейцарії як світового фінансового центру, так як зарубіжні клієнти зможуть і далі розраховувати на передбачуваність швейцарського правового порядку.

Ставши членом Шенгенського простору, Швейцарія отримує доступ до «SIS» - «шенгенської» електронного банку даних ЄС. Скасовується систематичний контроль на внутрішніх кордонах країн Шенгенської угоди, в тому числі на кордонах Швейцарії з Німеччиною, Італією, Францією, Австрією.

Швейцарії, як і іншим країнам, не вдається уникнути наслідків світової фінансової кризи, що проявляється, в першу чергу, в загальному економічному спаді.

За підсумками 2008 р. економічне зростання у Швейцарії в цілому був позитивним, але склав всього 1,6%, що було вдвічі менше, ніж у 2007 році. Але вже в-4 м кварталі 2008 р. ВВП Швейцарії скоротився в реальному вираженні на 0,6% в порівнянні з 4-м кварталом 2007 р. За останніми прогнозами, у 2009 р. економічний спад у Швейцарії становитиме близько

2,5%. У країні знову стала рости безробіття, хоча за її рівнем (близько 3% економічно активного населення) Швейцарія поки залишається найбільш благополучною країною в Європі, а можливо і в світі.

У той же час криза і падіння ділової активності в Швейцарії призвели до зниження темпів інфляції, яка з 2%-го рівня минулого року опустилася в першому кварталі поточного року опустилася до 0, а за підсумками року склала негативну величину -0,5%.

Швейцарії не вдається уникнути наслідків світової економічної кризи з двох головних і взаємозалежних причин. По-перше, швейцарська економіка є однією з найбільш інтегрованих у світову економіку. Швейцарія - це експортна держава. Експорт країни за своєю вартістю перевищує половину ВВП, а в ряді галузей швейцарської промисловості експортна залежність ще вище - до 80-90% виробленої продукції вивозиться в інші країни. Практично на експорт орієнтована вся швейцарська машинобудівна та електротехнічна промисловість. Швейцарія є одним з провідних у світі експортером фармацевтичних товарів, тонних інструментів і годин. Близько двох третин товарного експорту Швейцарії припадає на країни Євросоюзу. Другим найбільшим експортним ринком для Швейцарії є США. Причому криза супроводжується помітним скороченням попиту на імпорتنі товари і послуги саме з боку країн Європи і Америки, що безпосередньо вдаряє по швейцарським виробникам. За останні півроку це виражається в обвальне падіння обсягу нових замовлень з-за кордону на вироблені в Швейцарії машини й устаткування.

По-друге, Швейцарія залишається одним з провідних світових фінансових центрів. Саме найбільший швейцарський банк «Ю-Бі-Ес» першим, ще в другій половині 2007 року постраждав від кризи на американському ринку іпотечних кредитів, оскільки цей банк вклав великі кошти в іпотеку в США. За підсумками 2007 р. банк був змушений списати ненадійні кредити на суму близько 20 млрд. дол США і вперше за всю свою історію закінчив 2007 рік з чистим збитком у 4,5 млрд. швейцарських

франків. Загрозувало банку фактичне банкрутство і можливе його розчленування врятувало тільки схвалене швейцарської Федеральної банківської комісіїю (ФБК) вливання в капітал UBS коштів Сінгапурського суверенного фонду GIC (оборотні облигації банку на суму в 11 млрд. дол), який у лютому 2008 р. став власником приблизно 10% капіталу банку.

Багатомільярдні списання втрат від «поганих» або, як їх ще називають, «токсичних» кредитів банк продовжив і в 2008 році. До кінця минулого року банк списав понад 50 млрд. дол втрат, а чистий збиток від діяльності банку за 2008 р. склав майже 20 млрд. швейцарських франків.

У 2008 р. хвиля фінансової кризи накрила і інші швейцарські банки, включаючи другий за величиною банки «Кредит Суїсс», який, хоча і не мав великих вкладень в ризикований ринок іпотечних кредитів, але також зазнав в 2008 р. істотні втрати в результаті вторинних негативних ефектів на фінансових ринках. Чистий збиток від діяльності банку в 2008 р. склав 7,7 млрд. швейцарських франків.

Ці два фактори - фінансова криза та економічний спад - у Швейцарії, як і в інших ринкових економіках стали взаємно доповнювати один одного і погіршувати ситуацію.

Загострення міжнародної фінансової кризи у вересні 2008 року вимагало серйозного втручання з боку уряду Швейцарії.

Виходячи з різкого загострення ситуації на міжнародному фінансовому ринку і почалася в країні економічної рецесії, уряд країни визначило три основних напрямки дій для стабілізації ситуації:

- 1) фінансово-політичні заходи,
- 2) заходи щодо стимулювання економічного зростання,
- 3) політика щодо активізації зовнішньоекономічної діяльності.

Починаючи з жовтня 2008 р., Федеральна рада (уряд) Швейцарії і Швейцарський національний банк (Центробанк) почали проводити активну політику з підтримки сприятливої кон'юнктури в країні в умовах світової економічної кризи [2].

Першим кроком в антикризових заходах швейцарського уряду стала екстрена фінансова допомога саме банку «Ю-Бі-Ес», який як найбільший в країні банк є базисним інститутом всієї банківської системи країни. Розорення у вересні минулого року одного з найбільших американських інвестиційних банків «Леман Бразерс» і розпочатий різкий спад котирувань на фондових біржах світу зажадали термінових дій з боку швейцарського уряду, оскільки в іншому випадку колапс швейцарської банківсько-фінансової системи міг викликати серйозні і довготривалі наслідки як для національної економіки і соціальної сфери в країні, так і для міжнародного становища нейтральній Швейцарії.

Федеральна рада (уряд) Швейцарської Конфедерації 16 жовтня 2008 спільно зі Швейцарським національним банком прийняли рішення про створення фонду у розмірі 60 млрд. дол. США на підтримку банку «Ю-Бі-Ес». Ці кошти призначені для викупу неліквідних активів банку, розміщених насамперед на американському іпотечному ринку. У цю суму також увійшов безпосередній внесок уряду в 6 млрд. швейцарських франків на збільшення капіталу банку. Випущені на цю суму облігації банку пізніше будуть конвертовані в акції банку, які уряд має намір надалі продавати приватним інвесторам.

Одночасно банк «Кредит Суїсс» відмовився від прямої урядової допомоги, але вирішив залучити до своєї рекапіталізації приватних інвесторів. Капітал банку в жовтні минулого року був збільшений на 10 мільярдів швейцарських франків. При цьому частка катарського холдингу Qatar Holding LLC. склала приблизно 3,2 мільярда швейцарських франків.

Вжиті заходи щодо фінансового оздоровлення зняли гостроту ситуації на швейцарському фінансовому ринку, але не вирішили проблему повністю. Обидва найбільших банки країни закінчили 2008 р. з великими збитками, приступили до скорочення своїх працівників, прийняли програми по економії витрат. Головні менеджери двох банків відкрито відмовилися від бонусів за підсумками 2008 року.

Швейцарський національний банк, зі свого боку, з метою подолання наслідків кризових явищ для економіки Швейцарської, починаючи з жовтня 2008 р. почав пом'якшувати грошово-кредитну політику. Цільовий діапазон тримісячної ставки «лібор» був знижений у три етапи з 3% -2,5% до 0,5% - 1%. А 12 березня 2009 базова процентна ставка була знижена ще на 0,25 п.п. В умовах наростання економічної рецесії в країні Швейцарський національний банк розпочав 12 березня 2009 до масштабних інтервенцій на міжнародному валютному ринку з метою девальвірування швейцарського франка, що має теоретично призвести до зростання конкурентоспроможності національних експортерів і, відповідно, до стимулювання внутрішнього виробництва. Однак ефект валютних інтервенцій Швейцарського національного банку може виявитися недостатнім для вирішення цього завдання [74].

У середині листопада 2008 р. швейцарський уряд прийняв пакет заходів, спрямованих на підтримку рівня зайнятості і завантаження підприємств в країні в умовах міжнародного кон'юнктурного кризи. На ці цілі було заплановано направити до 1,5 млрд. шв. франків. При цьому уряд виходив з того, що на той момент світова фінансова та економічна криза не так сильно зачепила економіку Швейцарії, як економіки інших розвинених країн.

Вирішуючи питання про симулювання інвестиційного процесу в країні, швейцарський уряд керується положеннями Закону «Про бюджет», відповідно до якого уряд повинен планувати державні витрати, виходячи з передбачуваних доходів з урахуванням кон'юнктурних чинників, при цьому витрати бюджету повинні дорівнювати доходам у довгостроковій перспективі. У результаті уряд, згідно з існуючими прогностичними оцінками, може збільшити витрати бюджету країни в 2009 р. майже на 1 млрд. шв. франків (приблизно 650 млн. євро). Реалізація урядових антикризових заходів була розділена на три фази.

Перша фаза почала діяти з 1 січня 2009 р. На цьому етапі витрати бюджету були збільшені на 350 млн. шв. франків. З них 205 млн. шв. франків спрямовані на збільшення фінансування вже реалізуються державних проектів у сфері транспорту, освіти, сільського господарства та оборони (фінансування було раніше урізано); 66 млн. шв. франків - на проекти по захисту від паводків та стихійних лих; 45 млн. шв. франків - на підтримку житлового будівництва, передусім енергетичну та іншу реконструкцію будівель, що має повернути до 400 млн. шв. франків додаткових приватних інвестицій; 20 млн. шв. франків - на програми реконструкції державних громадських будівель та 5 млн. шв. франків - на збільшення фінансування програм підтримки експорту.

Крім того, непрямої урядової заходом стимулювання економічного зростання стало прийняття рішення повернути, починаючи з 1 січня 2009 р., 650 підприємствам так званих «резервів працевлаштування», що додатково дає у виробництво 550 млн. шв. франків для реалізації інвестиційних проектів. Зазначені резерви добровільно перераховувалися підприємствами на спеціальні рахунки, і повинні були бути використані для підтримки необхідного рівня зайнятості та працездатності підприємства у випадку несприятливих кон'юнктурних змін. При цьому сума відрахувань віднімалася з оподаткованої бази підприємства. Дана форма податкових пільг було скасовано проведеної у першому півріччі 2008 р. податковою реформою [75].

Другий пакет антикризових заходів був прийнятий з урахуванням подальшого погіршення економічної ситуації в країні на початку 2009 р. Уряд своїм рішенням від 11 лютого 2009 р. затвердив другий транш антикризового фінансування, який передбачає подальше збільшення державних витрат на 700 млн. шв. франків. З них 530 млн. шв. франків планується направити на фінансування інфраструктурних проектів. Крім того, з метою запобігання хвилі можливих звільнень на швейцарських підприємств планується збільшити максимальний термін держпідтримки працівників при неповній зайнятості з 12 до 18 місяців.

Третя фаза антикризових заходів знаходиться ще на стадії опрацювання. Вона спрямована на підтримання рівня приватного споживання за рахунок зниження податкового тягаря. Головна мета при цьому - стимулювати внутрішній попит. Реформа системи оподаткування повинна принести домашнім господарствам Швейцарії додатково близько 1,2 - 1,3 млрд. шв. франків. Ці пропозиції швейцарського уряду отримали схвалення з боку місії МВФ, яка відвідала Швейцарію з 25 лютого по 9 березня 2009 Г.С метою складання щорічної доповіді по швейцарській економіці. У випадку, якщо зміни до законодавства країни досить швидко отримають схвалення парламенту Швейцарії, ефект від застосування даних заходів повинен бути отриманий в 2010-2011 рр.. За оцінками швейцарського уряду, що склалася на цей момент ситуація не вимагає негайної реалізації даних заходів. Але не можна виключати того, що при погіршенні економічного стану в країні будуть потрібні додаткові стимули для пожвавлення національної економіки.

Особливе значення для розвитку швейцарської економіки мають зовнішньоекономічні зв'язки. Важливим напрямом стимулювання економічного розвитку швейцарської економіки уряд країни вважає забезпечення вільного доступу швейцарських експортерів на світові ринки [9].

На вирішення цього завдання спрямовані основні рекомендації, що містяться у затвердженому урядом Швейцарії в січні 2009 р. щорічній Доповіді про зовнішньоекономічній політиці.

Основні зусилля у цій галузі в 2009 р. уряд країни спрямував на:

- 1) подальший розвиток переговорного процесу в рамках СОТ (Дохраунд),
 - 2) форсування укладення угод про вільну торгівлю на двосторонній основі і між ЄАВТ і третіми країнами, 3) поглиблення співпраці з ЄС.
- Особливе місце в доповіді приділяється розвитку зовнішньоекономічних зв'язків між Швейцарією та країнами БРІК (Бразилія, Росія, Індія, Китай).

Так, у лютому цього року Швейцарія підписала з Японією двосторонню угоду про створення зони вільної торгівлі. Протягом поточного року аналогічна угода буде підписана і з країнами-членами Ради співробітництва країн Перської затоки.

Також планується відновити розпочаті двосторонні переговори щодо зони вільної торгівлі з Індією, Таїландом і Алжиром. Крім того, Мінекономіки Швейцарії готується почати подібні переговори з Китаєм.

У цьому році також повинні початися переговори між Росією і країнами ЄАВТ з питання можливого укладення такої угоди.

Швейцарія активно веде переговори з Євросоюзом з питань укладення з ним угоди про вільну торгівлю сільськогосподарськими товарами, оскільки в чинному двосторонній угоді про вільну торгівлю між Швейцарією та ЄС від 1972 р. містяться вилучення відносно аграрної продукції.

Швейцарія активізує зовнішньоекономічні зв'язки з різними державами світу, раніше не входять до числа пріоритетних, включаючи Іран, Венесуелу, Туреччину.

Антикризова політика швейцарського уряду багато в чому схожа з тими заходами, які робили в останні місяці уряди інших держав світу. Багато з них почали саме з оздоровлення та рекапіталізації банківського сектору. Потім вживалися заходи, спрямовані на стимулювання виробництва.

Разом з тим вживаються урядом антикризові заходи поки не дозволяють подолати економічну рецесію в Швейцарії. Все більш серйозною проблемою в економіці стає дефляція, яка є гальмом для економічного зростання. За недавнього прогнозом американського «Сітібанку», в липні 2009 р. зниження рівня цін у Швейцарії може скласти 1,7% в порівнянні з торішнім рівнем.

Швейцарія робила неодноразові спроби для того, щоб її запросили на саміт «Великої 20-ки» в Лондон хоча б у форматі спостерігача. Однак цього не сталося.

Серйозним викликом для майбутнього швейцарської економіки і, перш за все, її банківського сектора є посилений тиск з боку таких країн, як США, Німеччина і Франція, які наполягають на припинення практики офшорного бізнесу, що практикується швейцарськими банками. США і Німеччина вважають, що це призводить до відведенню від оподаткування багатомільярдних доходів, які осідають у швейцарських банках. Швейцарія навіть була включена в так званий «сірий» список країн-офшорів, який був представлений країнами ОЕСР на останній зустрічі лідерів стан «Великий 20-ки» в Лондоні 2 квітня 2009 року. Ризикуючи втратити надзвичайно вигідний для країни офшорний бізнес, Швейцарія пішла на поступки, погодившись співробітничати з країнами ОЕСР у питаннях передачі банківської інформації у випадку, якщо країна походження капіталу доведе його кримінальну природу чи, принаймні, призведе свідчення того, його власник навмисно ухилився від оподаткування у своїй країні. Швейцарія приступає до перегляду чинних двосторонніх угод про уникнення подвійного оподаткування з тим, щоб передбачити в оновлених угодах цю норму. Першими будуть переглянуті подібні угоди з США і Японією [17].

У той же час, на нашу думку, антикризові заходи швейцарського уряду досить вагомі і становлять певний інтерес.

Перш за все, автор хотів би відзначити той факт, що виділені з бюджету кошти на підтримку національної економіки не ведуть до бюджетного дефіциту і суворо обмежені існуючої законодавчої нормою про бездефіцитність федерального бюджету.

Більш того, Швейцарія зберігає за собою звання країни з однією з найбільш ліберальних економік, і навіть в умовах кризи уряд не перейшло межу між економічним регулюванням і втручанням держави в економіку. Причому невтручання держави в економіку підтримують саме підприємці країни та їх федеральне об'єднання - «Економісуісс», хоча багато з них переживають далеко не кращі часи.

Далі, антикризові заходи не супроводжуються скороченням національних золото-валютних запасів, чому сприяє незалежність центрального банку від уряду і парламенту.

Швейцарський національний банк послідовно знижував базову процентну ставку, довівши її до 0,25% [74].

Вжиті урядом заходи зі стимулювання інвестиційного процесу в країні не підміняють приватні інвестиції, а спрямовані на якраз на створення додаткових умов для збільшення приватного інвестування.

За рахунок активізації міжнародно-правової діяльності уряд Швейцарії створює більш вигідні умови для зовнішньоекономічної діяльності швейцарських підприємств і, головним чином, для розширення експорту на ключові ринки. У даному контексті для створюваного митного союзу Росія-Казахстан-Білорусія становить інтерес діяльність Європейської Асоціації Вільної Торгівлі (Швейцарія, Норвегія, Ісландія, Ліхтенштейн), яка створила мережу двосторонніх угод про вільну торгівлю з третіми країнами.

Отже, Швейцарія - експортно-орієнтована країна. Завдяки високій конкурентоспроможності швейцарських компаній на зовнішньому ринку, зумовленої високою якістю продуктів, що випускаються, більше 90% виробленої в країні продукції вивозиться за кордон. У деяких галузях економіки для розвитку і впровадження інноваційних проектів виділяється понад 15% коштів від загального доходу. Приблизно близько половини всіх експортних доходів країни припадає на продукцію машинобудування, а також на електронну та хімічну промисловість. Швейцарія виробляє близько половини загального обсягу часовий продукції у світі, основними партнерами з експорту цих товарів є держави Євросоюзу, США і Великобританія.

Керівництво Швейцарії, активно використовуючи механізм участі в міжнародних економічних, фінансових і торгових організаціях, продовжує проводити зважену політику відносно зарубіжних держав, перш за все в тих регіонах, де присутня інтерес Конфедерації. Головним чином - це країни-

учасниці ЄС, США, Китай, Канада, Японія, Австралія, Індія, Росія, Бразилія, Мексика, окремі країни СНД.

Розвиток і поглиблення двосторонніх зв'язків зі своїм найближчим партнером - Євросоюзом (на ЄС припадає 70% зовнішньоторговельного обороту Швейцарії) залишається для керівництва Швейцарії однією з пріоритетних завдань її зовнішньополітичної діяльності. У даному випадку мова не йде про прагнення Конфедерації цілком «влитися» в ЄС, а про бажання зміцнити свої позиції в Європі з метою створення сприятливого для себе режиму торговельних зв'язків, інвестиційного співробітництва, міграційних потоків.

Зовнішньоекономічні зв'язки Швейцарії в 2009р. в значній мірі залишалися орієнтованими на промислово-розвинуті держави, в першу чергу, Євросоюзу. За підсумками 2009р. основним чинником, що зробили безпосередній вплив на їх розвиток, стала знижується динаміка економічного зростання в країнах ЄС - основних торгових партнерах Швейцарії [9].

Внутрішні процеси в ЄС вже серйозно вплинули на його відносини зі Швейцарією. Але цим справа, схоже, не обмежиться.

Європейська дійсність змінюється, однак рефлексії самовизначення залишилися колишніми. У швейцарських дипломатичних колах висловлюють думку, що країна страждає від байдужості з боку Євросоюзу, який переживає поворот у своїй історії у зв'язку зі схваленням конституції і розширенням на схід. Врегулювання розбіжностей з ЄС, безумовно, ускладнює той факт, що у Федеральній раді і в парламенті, як, втім, і в цілому в швейцарському суспільстві, немає повної єдності думок щодо ЄС в цілому та Шенгенських угод зокрема. Хоча політика уряду користується досить вагомою підтримкою, тим не менш, опонентів у урядового курсу теж чимало.

До найсучасніших же можна віднести угоду про освіту та професійну підготовку молоді, підписану 15 лютого 2010 року. Як очікується, ця угода буде забезпечувати повну і безпосередню участь Швейцарії в галузі освіти ЄС, професійної підготовки та молодіжних програм («довічної освіти» і

«Молодь в дії »), і в результаті співпраці будуть юридично закріплені і розширені. Угода дає швейцарським громадянам рівний доступ до всіх мобільних проектів співпраці з цими програмами. Швейцарські громадяни знайдуть таким чином поліпшення можливостей для навчання, стажування та позашкільних заходах за кордоном. Швейцарські навчальні заклади будуть мати можливість для подальшого розвитку своїх прикордонних контактів. Відповідно до угоди, участь Швейцарії в програмах ЄС почалася офіційно 1 січня 2011 року [99].

Мета освіти ЄС, професійної підготовки та молодіжної програми полягає у розширенні діапазону освіти і професійної підготовки та підвищення мобільності тих, хто бере участь. Це досягається шляхом розширення мереж шляхом різних європейських інститутів і через розширення можливостей для навчання за кордоном для школярів, учнів і студентів, а також вчителів. Вона також призначена для підвищення якості освіти та професійної підготовки. Швейцарія, як економічне і бізнес-місце, залежить від висококваліфікованих робочої сили. Досвід роботи за кордоном також підвищує можливості індивідуума успіху на ринку праці.

У світової спільноти є надії, що доля двосторонніх переговорів у меншій мірі залежить від Брюсселя, ніж від битви в Берні між прихильниками і супротивниками Шенгену [18].

Щодо вступу до ЄС, Швейцарія, безумовно, отримає додаткові стимули для прискорення економічного зростання, але такі переваги можуть бути обтяжені суттєвими втратами. Перш за все, мова йде про обов'язкові щорічні внески до ЄС, які оцінюються в грандіозну суму (до 4.5-4.7 млрд. дол.) Швейцарія як заможна країна стане в ЄС чистим донором і буде платити в бюджет ЄС на розвиток менш заможних регіонів, у тому числі якої-небудь дуже далекої Литви чи Болгарії.

Європейська політика Швейцарії визнає відповідальність Швейцарії перед Європою в цілому. Швейцарія є активним членом Ради Європи і бере участь у багатосторонніх зустрічах в рамках зміцнення миру в країнах

Південно-Східної Європи. Швейцарія також є конструктивним партнером у розробці ефективною та екологічно безпечною транспортною політикою, і підтримує демократичні і ринкові реформи політики в колишніх комуністичних країнах Східної Європи. У дусі солідарності з Європою, Швейцарія вносить внесок у зниження економічної та соціальної нерівності в розширеному ЄС.

У своїй доповіді з оцінки швейцарської європейської політики у 2010 році Федеральна рада робить висновок, що двосторонній спосіб є найбільш підходящим для Швейцарії в даний момент.

Серед іншого, були зроблені наступні зусилля, щоб консолідувати, зберігати і розвивати цей підхід у майбутньому:

- поточні переговори з ЄС будуть продовжені і доведені до завершення;
- робота, яка ведеться для укладання нових угод в областях, де Федеральна рада вже видала мандати буде продовжена;
- інституційні питання, які виникли в рамках двосторонніх угод, в даний час розглядаються разом з ЄС з метою знаходження рішень, які будуть сприяти застосуванню угод і забезпеченню поваги суверенітету двох сторін і нормального функціонування своїх установ;
- Федеральна рада продовжить розгляд різних інструментів швейцарської європейської політики на постійній основі з метою проведення коригування для розміщення нових розробок.

На думку швейцарського уряду, підписані угоди забезпечують країні майже три чверті всіх переваг, якими володіють держави - члени ЄС, але не змушують до відповідних поступок. При цьому не наноситься будь-якої шкоди державному суверенітету. Всі чотири політичні партії, що входять в уряд (Федеральна рада), а також основні фінансово-промислові та профспілкові об'єднання підтримали угоди.

5 червня 2005 року на референдумі громадяни Швейцарії висловилися за вступ до Шенгенського простору [18].

З 12 грудня 2008 року Швейцарія офіційно вступила в Шенгенський безвізовий простір. На кордонах країни на всіх наземних пропускних пунктах скасовано паспортний контроль. В аеропортах Швейцарії паспортний контроль зберігся тільки до 29 березня 2009 року. За цей час країна підготувала свої авіаційні термінали для обслуговування внутрішньошенгенських авіарейсів, де паспортний контроль не потрібен, і відокремила ці рейси від інших міжнародних терміналів. Що стосується питання про поширення свободи переміщення на 10 нових держав-членів ЄС, то було прийнято рішення винести його на референдум, який відбувся 25 вересня 2005 року. Принцип свободи пересування з новими членами ЄС підтримали 55,95% швейцарців, повідомило Швейцарське телеграфне агентство.

8 лютого 2009 громадяни Швейцарії схвалили на референдумі продовження угоди з Євросоюзом про вільний рух робочої сили, давши зелене світло і на те, щоб це право поширилося на громадян Румунії і Болгарії. Напередодні голосування ультраправі, які виступали проти, лякали співгромадян тим, що приплив у країну румунів і болгар загрожувє зростанням безробіття та злочинності. Проте втрата привілеїв у торгівлі з ЄС і погіршення відносин, якими погрожував Брюссель, здалися швейцарцям страшніше.

Проведення референдуму з питання про те, чи варто громадянам Швейцарії, як і раніше приймати робітників із країн Євросоюзу і, у свою чергу, мати право на роботу в ЄС, знадобилося у зв'язку зі швидким закінченням угоди Берна і Брюсселя про вільний рух робочої сили, а також вступом в 2007 році Болгарії та Румунії до складу ЄС.

Якщо до громадян 25 країн ЄС швейцарці вже більш-менш звикли, то до перспективи напливу в країну румунів і болгар багато поставилися неоднозначно. Напередодні недільного референдуму на цих настроях спробувала зіграти ультраправа Народна партія, через відмову якої розширити дію договору на Софію та Бухарест шляхом голосування в

парламенті це питання власне і довелось виносити на загальнонаціональний плебісцит.

Готуючись до нього, партія, давно відома своєю жорсткою антиімміграційною платформою, розповсюдила по всій країні постери, що зображують трьох чорних воронів, що клюють маленьку Швейцарію. Агітуючи голосувати проти, ультраправі лякали громадян тим, що приплив дешевої робочої сили з Румунії та Болгарії (за їх визначенням - «країн третьої Європи») залишить без робочих місць корінних швейцарців, а також призведе до збільшення податків і зростання злочинів.

Прихильники продовження угод з ЄС, у свою чергу, звертали увагу на те, що негативний результат голосування поставить під загрозу весь комплекс відносин Швейцарії з Євросоюзом. Тим більше, що Брюссель не раз давав зрозуміти, що дискримінація двох нових членів ЄС недопустима і що швейцарське «ні» автоматично зведе нанівець шість інших угод, що стосуються взаємного зняття торговельних бар'єрів. Деякі єврочиновники навіть говорили, що в якості відповіді на швейцарське «ні» ЄС може призупинити дію Шенгенської угоди з цією країною. З огляду на те, що близько третини робочих місць у Швейцарії безпосередньо пов'язані з ЄС, обсяг торгівлі з якими сягає € 150 млрд щороку, скасування режиму вільного працевлаштування створила б величезні труднощі й збільшила б витрати швейцарських експортерів [90].

Однак якщо вперше рішення впустити в країну робітників з ЄС приймалося на тлі економічного буму і тому в 2000 році його підтримали 67% громадян, то зараз Швейцарія, як і більшість країн світу, переживає фінансову кризу. І хоча рівень безробіття в країні складає всього 3%, число безробітних у порівнянні з докризовим часом все ж таки зростає.

Тому всього за пару днів до референдуму число прихильників продовження угоди з ЄС і двома його новими членами становило тільки 50%. Проти виступали 43%, тоді як решта, як і раніше не могли визначитися. Тим не менше, близько 60% виборців все-таки відповіли на запитання

референдуму ствердно. І тим самим продемонстрували, що загроза зіпсувати відносини з Євросоюзом для них страшніше, ніж можливий вплив іммігрантів з Болгарії та Румунії.

У цілому, існуючий напрям зовнішньої політики Швейцарії в новому столітті став більш прагматичним. Швейцарія не є членом Євросоюзу і, очевидно, ще довго їм не стане. При цьому у неї є ряд незаперечних переваг перед ЄС, як-то: дипломатична компетенція Швейцарії, її надійність і репутація, здобута в сфері захисту прав людини. І Швейцарія досить успішно навчилася їх використовувати в нових реаліях.

На думку багатьох ЗМІ Швейцарії - газет "Tribune de Genève", "Sonntags Zeitung", "Basler Zeitung", ряду інших франко і німецькомовних видань, відносини Берна і Брюсселя, вимагають проривних рішень. Ще в середині липня К2К писав про важливі зустрічі у Брюсселі, які провела Президент Конфедерації і міністр економіки Доріс Лойтхард, намагаючись залагодити існуючі протиріччя. Тоді вона і президент Ради Європи Герман Ван Ромпей і голова Європейської комісії Жозе Мануель Баррозу, здавалося, поклали край епосі білатеральних відносин, оголосивши про необхідність змін - політичних і економічних [26].

Справа в тому, що з часу створення Європейського союзу і відмови швейцарських громадян до нього вступити (на референдумі 1997 року), Конфедерація уклала зі своїми сусідами більше 120 угод, двадцять - основних і понад сто - додаткових. Проте, законодавство ЄС змінювалося, і управляти договорами зі Швейцарією ставало все важче: необхідність переглянути принципи білатеральних відносин і адаптувати їх до сучасної політичної і економічної ситуації стала очевидною. Крім того, не обійшлося і без фінансових розбіжностей: Євросоюз наполягає на тому, щоб Швейцарія збільшила суму внесків, які підуть на вирівнювання економічних і соціальних нерівностей в Європі. Швейцарія ухильно відповідає на подібні вимоги.

Якщо президент Конфедерації зберігала холоднокровність на переговорах у Брюсселі, то повернувшись, скликала екстрену нараду, на якому Федеральний рада повинна була обговорити перспективи розвитку відносин з європейськими колегами. Природно, в самій Швейцарії загроза перегляду принципів співпраці з ЄС, кажучи відкрито, - кінець епохи "білатералізма", викликав тривогу у всіх політичних колах - від зятих захисників вступу до Євросоюзу, Нового європейського руху Швейцарії (Nomes), до настільки ж зятих супротивників інтеграції, Асоціації за незалежну та нейтральну Швейцарію (Asin). Останні боялися того, що Швейцарія піддається тиску ЄС і стане членом Європейської економічної зони, а згодом - і Євросоюзу. Зі свого боку, "проєвропейська" швейцарська організація побоювалася, що уряду не вистачить рішучості почати новий етап і перейти до більш тісного співробітництва з Євросоюзом.

Противники вступу Швейцарії до Євросоюзу не соромляться висловлювати свою думку, вважаючи що уряд в результаті все одно прислухається до думки громадян, налаштованих, здебільшого, проти приєднання до Європейської економічної зони і ЄС. Георг Лутц, політолог і професор Лозаннського університету, зізнався в інтерв'ю swissinfo, що, швидше за все, уряд не прийде ні до якого чіткому рішення і прикриється бажанням докладніше вивчити різні аспекти делікатного справи. Або запропонує провести референдум, тим більше, що далеко не всі партії визначилися у своєму ставленні до питання європейської інтеграції [71].

Так і сталося. На нараді Федеральної ради, що відбулася у 2009 році стало ясно: Швейцарія хоче і далі слідувати по шляху білатеральних угод. Правда, в сьогоднішній тупиковій ситуації і, враховуючі невдоволення Європейського союзу, їй доведеться піти на поступки і адаптуватися. Питання не в тому, чи вирішить Швейцарія вступити до Євросоюзу, стати членом Європейської економічної зони, або укласти кадрове угоду, а в тому, як їй в даний момент найкращим чином захистити свої інтереси, - сказала міністр закордонних справ Мішлін Кальмі-Ре.

Федеральна рада заявила, що вважає за краще дотримуватися "білатеральної позиції", яка найбільш влаштовує Швейцарію. Проте, Євросоюз все частіше звинувачує Швейцарію в егоїзмі та вилученні користі з усіх двосторонніх договорів без дотримання своїх власних зобов'язань. Між тим, компроміс може загрожувати Швейцарії - як вважають багато-втратою політичної та економічної незалежності.

Федеральні радники підкреслили, що Швейцарія відкрита до тіснішої співпраці - про це свідчить її вступ до Шенгену. У майбутньому, Берн хотів би знайти рішення, яке дозволить йому отримати право голосу в Євросоюзі і частково брати участь у його справах. І водночас - зберігати незалежність. Рішенням цієї політичної головоломки займеться спеціально створена робоча група, яка представить результати до кінця року. Поки ж всі шляхи залишаються відкритими.

У той же час, уряд запевнив, що повністю виключає можливість автоматичного підпорядкування європейському правовому законодавству, так само як і вступ до ЄЕЗ у її сучасному варіанті. Одним словом, як і раніше, Берн сподівається знайти проміжне становище, адже принципи білатеральних угод залишають поле для варіацій.

Швейцарія дотримується одного і того ж підходу до цієї проблеми протягом останніх 50 років. Вона намагається не вступати в ЄС, в той же час, уникаючи маргіналізації. Їм потрібно щось третє, нестандартне.

Причини різні. Перш за все, швейцарський бізнес налаштований традиційно недружелюбно, коли мова йде про вступ до Європейського союзу. Швейцарська ділова «верхівка» завжди вважала, що ЄС прийняв занадто багато законів, які суперечать її інтересам. Швейцарський великий бізнес - мабуть, єдиний в Європі, який послідовно виступав проти членства своєї країни в Євросоюзі.

Ще в кінці 1950-х років деякі директора Швейцарського торгово-промислового союзу (Vorort), попередника Товариства розвитку швейцарської економіки (Economiesuisse), ототожнювали ЄС з Радянським

Союзом. У їхніх очах не могло бути більш образливого порівняння. Сьогодні Паскаль Джентінетта (Pascal Ginetta), голова Economiesuisse, твердо наполягає на тому, що і мови бути не може про інтеграцію в ЄС. Різні галузі швейцарської економіки міцно зайняли певні ніші ринку і побоюються, що їх відносно міцні позиції можуть похитнутися у разі інтеграції країни в ЄС [74].

Такі «ніші» стали можливими через деякі законодавчі розбіжності з ЄС, які дають швейцарському бізнесу певні переваги в порівнянні з їх конкурентами. Наприклад, митні збори у Швейцарії нижче, ніж у ЄС. Тому, скажімо, вигідніше експортувати дорогоцінні камені з Росії у Швейцарію і обробляти їх тут перед реекспортом в інші держави, ніж робити те ж саме в країнах Євросоюзу. Проще кажучи, швейцарські ділові кола побоюються, що вступ до ЄС зробить існування деяких тонких відмінностей у законодавствах про податки та банківської таємниці все більш складним.

Але ці питання мають не тільки економічний аспект, це також питання національної ідентифікації. Протягом останніх двох століть Швейцарія не переживала ніяких серйозних потрясінь і катастроф. Це єдина країна в Європі, яка з початку XIX століття не відчувала на собі повною мірою тягот війни, окупації, диктатури, соціальних та економічних криз. Таким чином, більшість швейцарців не відчували жодних досить серйозних емоційних травм, які змусили б їх переступити національні почуття і стати частиною наднаціонального співтовариства. Це відрізняє Швейцарію від інших європейських країн, які, в основному, приєдналися до ЄС після певних важких криз. Небажання носить політичний характер, існування прямої народної демократії також створює значні перешкоди на шляху до вступу в ЄС.

Швейцарці у дійсності можуть вирішити на загальнонаціональному референдумі практично будь-яке питання. Одним з наслідків вступу до Євросоюзу стане те, що швейцарські виборці вже не зможуть висловлювати своє ставлення до рішень, ухвалених Радою міністрів Союзу та Європарламентом. Отже, це накладе істотні обмеження на застосування

основоположних принципів прямої демократії. Звичайно, це не буде стосуватися всього спектру випадків, тільки кожного десятого з них, але багато швейцарців вважають, що і цього вже занадто багато.

Щодо політики нейтралітету при інтеграції Швейцарії в ЄС, то з юридичної точки зору, це суперечливе питання. Але з точки зору перспективи психологічної, це представить реальну проблему. Юридично немає нічого несумісного між швейцарським нейтралітетом і вступом до ЄС. Дійсно, ЄС не є військовим альянсом, як у випадку з НАТО. Крім того, всі рішення, що стосуються військових питань, в ЄС ухвалюються одногосно. Отже, Швейцарія зможе скористатися своїм правом вето. Нейтральні країни, такі як Фінляндія, Австрія чи Ірландія, не бачать протиріч між своїм нейтральним статусом і членством у ЄС. Так що це більше психологічна проблема. Більше 90% швейцарців відкрито висловлюють свою прихильність політиці нейтралітету. Це певною мірою відображає їх почуття національної самоідентифікації. Це - як символ, який відрізняє швейцарський народ від усіх інших народів за межами країни [71].

Але Швейцарія є анклавом в самому центрі Європи. 60% національного експорту йде в ЄС, і 80% її імпорту надходить з країн Євросоюзу. Те ж саме відноситься до питань, що стосуються потоків капіталу та інвестицій, послуг. Варто сказати і про сотні тисяч європейських працівників, трудящих у Швейцарії. У цих умовах для неї було б самогубством мати занадто багато власних законів, які відрізняються від подібних в ЄС, - це буде негативно позначатися на торгових відносинах Швейцарії з рештою Європи.

Тому існують деякі проміжні варіанти. Але ці проміжні варіанти між інтеграцією та кооперацією є вельми складні. Сьогодні відносини сторін регулюються спеціальними двосторонніми угодами між Швейцарією та ЄС. На сьогоднішній день їх існує близько 120. Звичайно, є серед них як більш, так і менш важливі. Зверніть увагу на те, що для досягнення існуючого стану речей швейцарцям треба було 14 разів брати участь у референдумах з різних

питань, пов'язаних з європейською інтеграцією. Ця цифра дає деяке уявлення про те, яким довгим і непростим був цей шлях.

Завдяки угодам вдалося створити зону вільної торгівлі між ЄС і Швейцарією. Справді, більше не існують митні збори на промислові товари. Але мита ще поширюються на сільськогосподарську продукцію, і Швейцарія зберігає митні тарифи, які відрізняються від тарифів ЄС. За останні 10 років ряд угод зняв і інші раніше існуючі бар'єри, які стосуються не тільки митних тарифів. Швейцарська фармацевтична продукція тепер може виходити на ринки ЄС без подолання будь-яких адміністративних бар'єрів. У той час як препарати, виготовлені їхніми конкурентами, скажімо, в Росії, будуть зобов'язані пройти додаткові тести і сертифікацію, що зробить їх менш конкурентоспроможними. Що стосується авіації, то швейцарська компанія може перевозити пасажирів з Берліна до Парижа, що «Аерофлот» робити не має права. Те ж саме відноситься і до низки інших транспортних або інших послуг.

Щодо Шенгенських угод, то по-перше, важливо не плутати ці два поняття. «Шенген» (який отримав назву за однією з сил в Люксембурзі) означає, що не існує більш прикордонних формальностей при переміщенні людей з однієї країни ЄС в іншу. Швейцарія включена до Шенгенської зони з грудня 2008 року. Громадянам країн, що не входять до Євросоюзу, достатньо отримати візу лише однієї країни ЄС, і вона буде дійсна для всіх інших країн Союзу. Не буде необхідності запитувати кожен з них про додаткову візу. Вільне переміщення осіб у дійсності означає право громадянина ЄС проживати в будь-якій з країн Союзу. Єдиною вимогою «при зміні місць» є обов'язкова наявність контракту на роботу чи достатніх фінансових коштів для забезпечення проживання на новому місці. Після багатьох запеклих дебатів і незліченних референдумів більшість швейцарців, нарешті, погодилися з таким правом на отримання виду на проживання. З 2009 року ці положення застосовуються без обмежень щодо громадян західноєвропейських держав [70].

У той же час громадяни країн Центральної та Східної Європи як і раніше повинні пройти для цього через обов'язковий перехідний період. Веде це до яких-небудь специфічних змін? По-перше, швейцарський ринок праці не може допускати дискримінацію щодо громадянина будь-якої з 27 країн ЄС, даючи швейцарцям статус пріоритетних працівників з точки зору трудової зайнятості. Робочі квоти для громадян ЄС були скасовані. Тому, маючи робочий контракт, як завгодно багато громадян з країн ЄС можуть оселитися в Швейцарії, що, зокрема, призвело до масового припливу німців у німецькомовні кантони. Але ці демографічні зміни чудово сприяли економічному зростанню країни в останні кілька років. Справді, компанії тепер можуть черпати трудові ресурси з «моря» в 500 мільйонів працівників, а не обмежуватися, як раніше, сімома мільйонами швейцарців. До речі, це не позначилося на зростанні безробіття в Швейцарії, і вона залишилася на найнижчому в Європі рівні.

Але швейцарці продовжують гострі дебати з приводу членства в Євросоюзі. Це пов'язано з небажанням перетворитися на «країну-сателіта», «країну-супутника», яка буде обертатися по орбітах чужих політичних та економічних інтересів. Перш за все, швейцарське федеральний уряд змушений приймати цілу низку законів ЄС, не будучи в стані брати участь у їх підготовці і в процесі прийняття рішень. Недавнє дослідження показало, що 25% швейцарських законів прямо чи опосередковано впливають із законів Євросоюзу. У результаті, деякі громадяни країни задаються питанням: чи не краще було б Швейцарії стати членом ЄС з метою захисту швейцарських інтересів в рамках самої організації. Інша проблема, пов'язана з тривогою з приводу перетворення в «країну-сателіта», стосується змін у зводі законодавчих актів, прав і зобов'язань (*acquis communautaire*), які є загальними і обов'язковими для виконання всіма членами Європейського союзу. Це означає, що якщо відбуваються зміни у законодавстві ЄС, то Брюссель вимагатиме від Швейцарії внести зміни і в її закони. У той же час

угоди між Швейцарією та ЄС зміни не підлягають. Вони, як правило, не можуть бути схильні до коректувань.

Коли продукція експортується до ЄС з інших країн світу, скажімо, з Росії, вона повинна бути задекларована за 24 години, що пов'язано з проблемами антитерористичної безпеки. Завдяки конкретній двосторонній угоді Швейцарія отримала право не розглядатися в якості країни, що знаходиться поза Євросоюзом. Таким чином, швейцарський експортер не повинен за добу декларувати поставку товарів у країни ЄС, на відміну від його конкурентів з Росії. Припустимо, що ЄС внесе зміни в це положення. Наприклад, вирішить, що продукція повинна бути задекларована за 48 годин до її поставки. Брюссель тоді вимагатиме, щоб і Швейцарія більше не дотримувалася правила декларації поставок за 24 години, оскільки тоді легше було б експортувати продукцію з Росії до Швейцарії, а не в країни ЄС. Небезпека полягає в тому, що Швейцарія в цьому випадку стане полем, на якому можна було б обійти, «переграти» нове законодавство ЄС. Тому Швейцарія буде змушена дотримуватися зміни до *acquis communautaire* Євросоюзу і перейти на декларацію поставок за 48 годин. Це абсолютно логічно з точки зору однорідності ринку ЄС. Але це істотна перешкода з точки зору незалежності Швейцарії.

Не можна заперечувати факт того, що швейцарець не може уявити собі політичну систему, яка виключає можливість переговорів і пошуку взаємоприйнятних компромісів. Якщо двосторонні угоди між Швейцарією та ЄС перестануть працювати, то країні, швидше за все, належить шукати «полегшені» форми членства в ЄС, що дозволить мати певний запас гнучкості і маневру. Наприклад, країна не погодиться вводити євро, як це зробила Швеція. Природно, вона буде домагатися і збереження того, що залишилося від швейцарського поняття банківської таємниці.

Тим самим можна зробити висновок, що чим ближче Швейцарія зближується з ЄС на основі двосторонніх угод, тим далі вона віддаляється від будь-яких перспектив приєднання до Євросоюзу.

Як пояснив Георг Лутц, можливість, що Федеральна рада винесе на референдум питання про приєднання до Євросоюзу, виключена. "Це було б політичним самогубством", - вважає політолог. З ним згодний президент Ліберально-Радикальної партії Фульвіо Пеллі. На думку цього затятого противника Євросоюзу, тиск з боку європейських колег на Швейцарію - скоріше віртуальний, ніж реальний. Білатеральних принципів цілком достатньо для гармонійного існування Швейцарії в лоні Європи. До того ж, недавня економічна криза показала слабкість Євросоюзу і підтвердила правоту Швейцарії [75].

У той же час, політик не виключає виплату додаткових внесків Швейцарії в ЄС, на допомогу країнам Східної Європи. У будь-якому випадку, 1,6 мільярда франків куди менше, ніж 5 мільярдів, які Конфедерація б платила, будь вона членом ЄС.

Вся це історія наводить сьогодні на думку про крах ідеалу гармонійного європейського співтовариства, яким хотів би завжди виглядати ЄС, в очах громадян, принаймні, однієї європейської країни.

Отже, загальний аналіз відносин ЄС та Швейцарії на сучасному етапі дозволяє зробити ряд висновків.

По-перше, в економічному плані, розвиток і поглиблення двосторонніх зв'язків Швейцарії зі своїм найближчим партнером залишається для керівництва конфедерації однією з пріоритетних завдань її зовнішньополітичної діяльності. Швейцарія бажає зміцнити свої позиції в Європі з метою створення сприятливого для себе режиму торговельних зв'язків, інвестиційного співробітництва, міграційних потоків. Зовнішньоекономічні зв'язки Швейцарії останні 5 років в значній мірі залишалися орієнтованими на промислово-розвинуті держави, в першу чергу, Євросоюзу. За підсумками 2010 р. основним чинником, що зробили безпосередній вплив на їх розвиток, є зниження динаміки економічного зростання в країнах ЄС - основних торгових партнерах Швейцарії.

По-друге, розвиток двосторонніх відносин стимулюють такі наслідки інтеграції країн Центральної та Східної Європи як: неможливість зберігати в колишньому вигляді торгівельний захист, субсидії, або монетарне фінансування надмірних державних дефіцитів, збільшення конкуренції і втрата ренти монопольного становища, втрата захисту імпортозамінних товарів, відкриття кордонів. При таких обставинах ЄС змушений шукати собі фінансово-стабільного та економічно розвиненого партнера, яким є Швейцарія.

По-третє, з економічної точки зору, вступ Швейцарії до ЄС є більш суперечливим, ніж попередні угоди. У цьому зв'язку не можна недооцінювати практику поступової європейської інтеграції Швейцарії. Швейцарія уникає економічних незручностей вступу до ЄС та зони євро. Угода про Європейський економічний простір та угоди Швейцарія - ЄС доводять, що, можливо, користуватися численними вигодами Єдиного європейського ринку, не будучи повноправним членом ЄС. До того ж видно, що країни ЄС також готові допустити країни-не члени до європейських програм, якщо присутній взаємний інтерес.

Аналізуючи нормативно-правову базу двосторонніх відносин Швейцарії та Європейського Союзу, слід відзначити, що велика кількість актів спрямована на забезпечення стабілізації та покращення взаємних контактів, що, в свою чергу, показує взаємну зацікавленість партнерів у політичному, економічному та соціальному розвитку співробітництва. Договори та угоди, укладені між сторонами засвідчують про високий рівень контактів між ЄС та Швейцарією, а також демонструють важливість таких напрямків у співробітництві як: торгівля, науковий та культурний обмін, сприяння мирному процесу.

За умови, якщо Швейцарія увійде до Європейського Союзу, вона отримає додаткові стимули для прискорення економічного зростання. Але такі переваги можуть бути обтяжені суттєвими втратами. Перш за все, це обов'язкові щорічні внески до ЄС, які оцінюються в суму (до 4.5-4.7 млрд. \$).

Швейцарія як багата країна стане в ЄС чистим донором і сплачуватиме в бюджет ЄС на розвиток менш заможних регіонів. Керівництво Швейцарії, активно використовуючи механізм участі в міжнародних економічних, фінансових і торгових організаціях, продовжує проводити зважену політику відносно зарубіжних держав, перш за все в тих регіонах, де присутній інтерес Конфедерації. Головним чином - це країни-учасниці ЄС, США, Китай, Канада, Японія, Австралія, Індія, Росія, Бразилія, Мексика, окремі країни СНД.

Проте, європейська політика Швейцарії визнає відповідальність Швейцарії перед Європою в цілому. Швейцарія є активним членом Ради Європи і бере участь у багатосторонніх зустрічах в рамках зміцнення миру в країнах Південно-Східної Європи. Швейцарія також є конструктивним партнером у розробці ефективної та екологічно безпечної транспортної політики, і підтримує демократичні і ринкові реформи політики в колишніх комуністичних країнах Східної Європи. У дусі солідарності з Європою, Швейцарія вносить внесок у зниження економічної та соціальної нерівності в розширеному ЄС.

Також, не можна заперечувати факт того, що швейцарець не може уявити собі політичну систему, яка виключає можливість переговорів і пошуку взаємоприйнятних компромісів. Якщо двосторонні угоди між Швейцарією та ЄС перестануть працювати, то країні, швидше за все, належить шукати «полегшені» форми членства в ЄС, що дозволить мати певний запас гнучкості і маневру. Наприклад, країна не погодиться вводити євро, як це зробила Швеція. Природно, вона буде домагатися і збереження того, що залишилося від швейцарського поняття банківської таємниці.

Для більш ефективного співробітництва між ЄС та Швейцарією необхідно розробити програму, що включатиме: посилення взаєморозуміння і взаємодії всередині Союзу, посилення інтеграції не тільки в економічному, а й в політичному плані; необхідно чіткіше визначити основні принципи та

засади спільної діяльності сторін, виробити більш чіткий механізм прийняття спільних рішень відносно виникаючих конфліктів.

Висновки до розділу 3.

Таким чином, сучасному стану двосторонніх відносин між Швейцарією та ЄС не можна давати однозначну оцінку. З одного боку, швидкими темпами зміцнюється політичний зв'язок між сторонами, збільшуються взаємні фінансові впливання у розвиток економіки. Вступ Швейцарії до ЄС засвідчує про готовність країни до більш тісної співпраці з організацією. Конфедерація намагається знайти рішення, яке дозволить їй отримати право голосу в Євросоюзі та частково брати участь у його справах. З іншого боку, Швейцарія намагається зберігати незалежність. Уряд заявляє, що повністю виключає можливість автоматичного підпорядкування європейському правовому законодавству. У той же час, Швейцарія виключає сплату додаткових внесків у Євросоюз на допомогу країнам Східної Європи.

Тим самим можна зробити висновок, що чим ближче Швейцарія зближується з ЄС на основі двосторонніх угод, тим далі вона віддаляється від будь-яких перспектив приєднання до Євросоюзу.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного наукового дослідження можна зробити важливі висновки і рекомендації:

1. Проаналізувавши історіографічну та джерельну бази ми дійшли висновку, що попри існуючу кількість досліджень, присвячених окремим аспектам зовнішньої політики Швейцарії, на сьогодні як в Україні, так і за її межами, практично відсутні роботи, в яких би комплексно й ґрунтовно вивчалась проблема пріоритетних напрямків зовнішньої політики Швейцарської Конфедерації. Були розглянуті роботи, які стосувалися зовнішньої політики Швейцарії в цілому, виникнення поняття «нейтралітет» та його вплив на формування політики Конфедерації, відносини Швейцарії та ЄС на сучасному етапі. Також основна увага приділялася ознайомленню з інтерв'ю та офіційним заявам політичної еліти. Ознайомившись з цими працями, ми змогли комплексно підійти до вивчення теми дослідження.

2. У межах магістерської роботи була також досліджена поява поняття «нейтралітет» та визначено вплив чиннику нейтралітету на зовнішню політику Швейцарської Конфедерації. Підсумовуючи виникнення та розвиток постійного нейтралітету на прикладі Швейцарії, потрібно зазначити, що цей інститут, вперше з'явившись в 1815 році під час проведення Віденського конгресу, пройшов скрізь правопорядки і зберіг свою сутність та філігранність. Постійний нейтралітет є позитивним досвідом в розвитку міжнародних відносин, він довів свою життєздатність, як в умовах існування Ліги Націй, так і в рамках ООН. Незважаючи на нападки з різних сторін, постійний нейтралітет Швейцарії володіє солідним запасом міцності і, очевидно, збереже своє значення на тривалу перспективу.

3. Розглядаючи концепцію зовнішньої політики Швейцарії, була виявлена і простежена євроінтеграційна складова, яка на сучасному етапі є пріоритетним напрямком у політиці Конфедерації. Сучасні процеси

європейської інтеграції, які призвели до зміни політико-географічного простору Швейцарії, до нового розуміння вічного нейтралітету, спонукають швейцарців встати на шлях консенсусу, уникати кардинальних політичних перетворень, віддаючи перевагу поступовому зближенню з ЄС, тактиці, найбільш відповідної особливим умовам цієї самобутньої, не схожою ні на одну європейську державу країни.

Щодо європейської політики Швейцарської Конфедерації, то відносини між Швейцарією та Європейським Союзом з самого початку свого існування уявляли собою співробітництво в політичній та економічній сферах. Швейцарські інвестиції та фінансування програм розвитку ЄС відіграють значну роль у поглибленні зв'язків між сторонами вже протягом майже 40 років. Сьогодні Європейський Союз є найближчим економічним партнером Швейцарії, що зумовлює пріоритетність даної організації у зовнішній політиці країни.

4. Проаналізувавши нормативно-правову базу двосторонніх відносин Швейцарії та Європейського Союзу, слід відзначити, що велика кількість актів спрямована на забезпечення стабілізації та покращення взаємних контактів, що, в свою чергу, показує взаємну зацікавленість партнерів у політичному, економічному та соціальному розвитку співробітництва. Договори та угоди, укладені між сторонами засвідчують про високий рівень контактів між ЄС та Швейцарією, а також демонструють важливість таких напрямків у співробітництві як: торгівля, науковий та культурний обмін, сприяння мирному процесу.

5. У процесі дослідження важлива увага приділялася прогнозам подальших взаємин Швейцарії та ЄС. Після укладення ними двосторонніх угод багато політологів писали про те, що Конфедерація встала на шлях поступової інтеграції в ЄС, що це перемога прихильників вступу країни в ЄС. Даний висновок здається поспішним, тому що насправді підписання двосторонніх угод здатне віддалити прийняття населенням Швейцарії остаточного рішення про вступ до ЄС. У підході, обраному швейцарським

товариством, поступової інтеграції шляхом укладення двосторонніх договорів, основним негативним моментом є те, що народ Швейцарії може в будь-який момент, зажадавши загальнонаціонального референдуму, відмовитися від подальшої співпраці з ЄС, у разі, якщо більшість населення вирішить, що мінуси інтеграційних процесів перебивають їх переваги.

Швейцарському суспільству знадобилося більше 15 років, щоб проголосувати за вступ країни в ООН (з моменту першого голосування з даного питання у 1986 р. по 2002 р.). Рішення про вступ Швейцарії до ЄС є ще більш складним, тому воно носить не тільки політичний, але і соціально-економічний характер, тому швейцарцям буде потрібно ще більше часу, щоб впоратися зі своїми побоюваннями і подолати свої сумніви. З цієї причини вступ Швейцарії до ЄС ще протягом довгого періоду часу буде малоймовірним.

6. Було проаналізовано економічні відносини Швейцарії та ЄС на сучасному етапі. В економічному плані, розвиток і поглиблення двосторонніх зв'язків Швейцарії зі своїм найближчим партнером залишається для керівництва конфедерації однією з пріоритетних завдань її зовнішньополітичної діяльності. Швейцарія бажає зміцнити свої позиції в Європі з метою створення сприятливого для себе режиму торговельних зв'язків, інвестиційного співробітництва, міграційних потоків. Зовнішньоекономічні зв'язки Швейцарії останні 5 років в значній мірі залишалися орієнтованими на промислово-розвинуті держави, в першу чергу, Євросоюзу. За підсумками 2010 р. основним чинником, що зробили безпосередній вплив на їх розвиток, є зниження динаміки економічного зростання в країнах ЄС - основних торгових партнерах Швейцарії.

Таким чином, сучасному стану двосторонніх відносин між Швейцарією та ЄС не можна давати однозначну оцінку. З одного боку, швидкими темпами зміцнюється політичний зв'язок між сторонами, збільшуються взаємні фінансові вливання у розвиток економіки. Вступ Швейцарії до ЄС буде засвідчувати про готовність країни до більш тісної співпраці з

організацією. Конфедерація намагається знайти рішення, яке дозволить їй отримати право голосу в Євросоюзі та частково брати участь у його справах. З іншого боку, Швейцарія намагається зберігати незалежність. Уряд заявляє, що повністю виключає можливість автоматичного підпорядкування європейському правовому законодавству. У той же час, Швейцарія виключає сплату додаткових внесків у Євросоюз на допомогу країнам Східної Європи.

7. У ході роботи також було розглянуто, що з економічної точки зору, вступ Швейцарії до ЄС є більш суперечливим, ніж попередні угоди. У цьому зв'язку не можна недооцінювати практику поступової європейської інтеграції Швейцарії. Швейцарія уникає економічних незручностей вступу до ЄС та зони євро. Угода про Європейський економічний простір та угоди Швейцарія - ЄС доводять, що, можливо, користуватися численними вигодами Єдиного європейського ринку, не будучи повноправним членом ЄС. До того ж видно, що країни ЄС також готові допустити країни-не члени до європейських програм, якщо присутній взаємний інтерес.

Для більш ефективного співробітництва між ЄС та Швейцарією необхідно розробити програму, що включатиме: посилення взаєморозуміння і взаємодії всередині Союзу, посилення інтеграції не тільки в економічному, а й в політичному плані; необхідно чіткіше визначити основні принципи та засади спільної діяльності сторін, виробити більш чіткий механізм прийняття спільних рішень відносно виникаючих конфліктів.

Тим самим можна зробити висновок, що чим ближче Швейцарія зближується з ЄС на основі двосторонніх угод, тим далі вона віддаляється від будь-яких перспектив приєднання до Євросоюзу.

Перспективи подальшого дослідження пов'язані з поглибленням інтеграційних процесів у регіоні, які неминуче будуть і надалі чинити серйозний вплив на формування пріоритетних напрямків зовнішньої політики Швейцарської Конфедерації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко С. Швейцарский федерализм на рубеже тысячелетий. М. : МГУП, 2003. 156 с.
2. Айзінг Р. Європеїзація та інтеграція: концепти дослідження ЄС. *Європейська інтеграція* ; уклад. М. Яхтенфукс, Б. Колер-Кох. К., 2007. 394 с.
3. Астахов А. Яблоко раздора – банковская тайна Швейцарии. URL: http://www.prostobank.com/ru/komanda/blogi/andrey_astahov/yabloko_razdora_bankovskaya_tayna_shveytsarii (дата звернення: 15.09.2021).
4. Бабынина Л., Говорова Н. Тимошенкова Е. Европейский Союз и Швейцария: разнонаправленные векторы сотрудничества. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/evropeyskiy-soyuz-i-shveytsariya-raznonapravlennyye-vektory-sotrudnichestva> (дата звернення: 15.09.2021).
5. Банковская тайна в Швейцарии: миф или реальность? URL: <http://www.nashagazeta.ch/node/8216>
6. Банковская тайна рухнула, но Швейцария не сдается. URL: http://www.prostobankir.com.ua/mezhhbankovskiy_biznes... (дата звернення: 15.09.2021).
7. Батюк А. Торговые отношения Швейцарии и Европейского Союза на современном этапе. *World Science: Problems and Innovations* : сборник статей XLII Международной научно-практической конференции. Пенза, 2020. С. 172—176.
8. Вишнякова О. Ценностные основания внешней политики Швейцарии. *Электронный научный журнал «ГосРег»*. 2019. № 4. С. 1—7.
9. Войдет ли Швейцария в Евросоюз? URL: <http://www.nashagazeta.ch/news/10191> (дата звернення: 15.09.2021).

10. Горбатова Е. Общая внешняя политика и политика безопасности Европейского Союза. Развитие проблемы. М. : Огни, 2003. 66 с.
11. Гролімунд Н., Ханслік Ф. Швейцарський підхід до інтеграції в ЄС – чи придатна ця модель для України? *Національна безпека та оборона.* – 2007. № 5. С. 36—40.
12. Денисюк В. Опыт двусторонних соглашений Швейцария-ЕС и выводы для европейских стран СНГ. *Общество и экономика.* 2003. № 1. С. 25—27.
13. Дирда А. Головування Швейцарії в ОБСЄ в контексті кризи в Україні. *Evropsky politicky a pravni diskurz.* 2016. Vol. 3. Issue. 5. PP. 22—27. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Znpcvsd_2013_1_18.pdf (дата звернення: 15.09.2021).
14. Дирда А. Оборонний потенціал Швейцарії як одна з гарантій нейтралітету. URL: http://www.iir.edu.ua/uploads/files/%D0%A8%D0%92_2016_%D0%A7_1_%D0%90%D1%81%D0%BFi%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8.pdf#page=70 (дата звернення: 15.09.2021).
15. Драгунов Г. Швейцария: история и современность. М. : Мысль, 2002. С. 76—98.
16. Дубровина О. Основные принципы ведения внешней политики Швейцарии. Вопросы национальных и федеративных отношений. 2019. Том 9. № (7). С. 1082—1090.
17. Дубровина О. Швейцария: распределение полномочий между Конфедерацией и кантонами в сфере международных отношений. *Современная Европа.* 2019. № 1. С. 70—79.
18. Ерднієва О. Принцип нейтралітету в зовнішній політиці Швейцарії. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра*

Могили комплексу Києво-Могилянська академія. Серія : Історія, 2014. Вип. 229. С. 74—79.

19. ЕС и Швейцария пришли к компромиссу по вопросу о налоге на сбережения. URL: <http://www.rocheduffay.ru/news/86792217.shtml> (дата звернення: 15.09.2021).
20. Зуев И. История, особенности и перспективы отношений Швейцарской Конфедерации и Европейского союза. *Журнал международного права и международных отношений*. 2016. № 1–2 (76–77). С. 94—99.
21. Зуев И. Нейтралитет в контексте стратегии внешней политики и политики безопасности Швейцарии. *Научные труды Республиканского института высшей школы. Исторические и психолого-педагогические науки*: сб. науч. ст. Минск : РИВШ, 2018. Вып. 18. Ч. 1. С. 160—169.
22. Зуев И. Отношения Швейцарской Конфедерации и Европейского Союза в современной историографии. URL: https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/156245/1/zuev_2016_IR_P1.pdf (дата звернення: 15.09.2021).
23. Зуев И. Роль Швейцарской Конфедерации в системе европейской безопасности. URL: <https://lib.vsu.by/jspui/bitstream/123456789/16383/1/96-103.pdf> (дата звернення: 15.09.2021).
24. Зуев И. Сотрудничество Швейцарии с постсоциалистическими государствами Европы. *Вестник Полоцкого государственного университета. Серия А, Гуманитарные науки*. 2019. № 9. С. 109—114.
25. Капінус О. Євроінтеграційна складова внутрішньої і зовнішньої політики Швейцарської Конфедерації. *Гілея*. 2012. № 57.
26. Капінус О. Перспективи розвитку відносин України з Європейським Союзом у контексті швейцарського досвіду. *Економічний часопис-XXI*, 2013. № 05—06. С. 13—16. URL: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=66077> (дата звернення: 15.09.2021).

27. Карсанова Е. Генезис швейцарского евроскептицизма. *Власть*. 2019. № 4. С. 282—285.
28. Кондаков А. Постоянный нейтралитет. Анализ прошлого и перспективы на будущее (на примере Австрии и Швейцарии). М. : Изд-во Анкил, 2002. 56 с.
29. Конституция Швейцарской Конфедерации. Пер. с нем. С. Авраменко М. : Изд-во МГУП, 2001. 92 с.
30. Кружков В., Марков О. 200 лет без войн. Швейцарский нейтралитет в новом веке. *Международная жизнь*. 2002. № 8. С. 23—26.
31. Логвинова И. Международные связи кантонов Швейцарии: вопросы права и управления. *Вестник РГГУ*. Серия Экономика. Управление. Право. 2020. № 3. С. 122—133.
32. Лойтхард Д. Перспективы сотрудничества ЕС и Швейцарии. URL: <http://www.credcard.ru/euroworld/analitik.phtml?razd=4&new> (дата звернения: 15.09.2021).
33. Пособие по демократии. Функционирование демократического государства на примере Швейцарии. Под ред. Э. Молчанова. М. : Литература и политика, 1993. 57 с.
34. Синдеев А. Австрия и Швейцария: к вопросу о новой роли. *Международная жизнь*. 2020. № 4. С. 86—93.
35. Степанова С. Швейцария и Европейский союз: становление взаимоотношений. *Вестник Рязанского государственного университета им. С. А. Есенина*. 2016. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/shveytsariya-i-evropeyskiy-soyuz- stanovlenie-vzaimootnosheniy/viewer> (дата звернения: 15.09.2021).
36. Трофимова О. Швейцария и Евросоюз: особенности торгово-инвестиционных связей. *Мировая экономика и международные отношения*. 2020. Т. 64. № 9. С. 96—104.
37. Усубов Ф. Проблемы сотрудничества НАТО с нейтральными странами Европы в начале XXI века. *Известия Российского государственного*

- педагогического университета им. А. И. Герцена*. 2010. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-sotrudnichestva-nato-s-neytralnymi-stranami-evropy-v-nachale-hhi-veka/viewer> (дата звернения: 15.09.2021).
38. Фокина С. Основные этапы становления и развития нейтралитета в европейском пространстве (на примере Швейцарии и Австрии). *Манускрипт*. 2016. № 65. Ч. 1. С. 182—187.
39. Фокина С. Нейтралитет Швейцарии: история становления. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. вопросы теории и практики*. 2015. № 1—2. С. 200—202.
40. Хмелев И. Мировая экономика. Международные отношения. 2004. № 3.
41. Хофер Э. Федерализм и нейтралитет Швейцарии – вчера и сегодня. *Современная Европа*. 2006. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/federalizm-i-neytralitet-shveytsarii-vchera-i-segodnya/viewer> (дата звернения: 15.09.2021).
42. Цвык А., Кузнецов М. Отношения между Китаем и Швейцарией на современном этапе. *Вестник РГГУ. Серия: Политология. История. Международные отношения*. 2019. № 3. С. 148—161.
43. Швейцарская политика безопасности. URL: <http://pircenter.org/media/content/files/13/14931252600.pdf> (дата звернения: 15.09.2021).
44. Швейцер В., Грибовский В., Таршин А. Нейтралитет: роль и место в современной Европе. *Современная Европа*. 2016. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/neytralitet-rol-i-mesto-v-sovremennoy-evrope/viewer> (дата звернения: 15.09.2021).
45. Юданов Ю. Швейцария и Евросоюз: трудные поиски партнерства. М. : Новое время, 2004. 105 с.

46. ABC Schweiz – UNO. URL: https://www.eda.admin.ch/dam/eda/de/documents/publications/GlossarezurAussenpolitik/ABC-Schweiz-UNO_de.pdf (дата звернення: 15.09.2021).
47. Abkommen vom 21. Juni 1999 zwischen der Schweizerischen Eidgenossenschaft einerseits und der Europäischen Gemeinschaft und ihren Mitgliedstaaten andererseits über die Freizügigkeit. URL: <https://www.fedlex.admin.ch/de/sector-specific-agreements/EU-acts-register/7> (дата звернення: 15.09.2021).
48. Abkommen zwischen der Schweizerischen Eidgenossenschaft, der Europäischen Union und der Europäischen Gemeinschaft über die Assoziierung dieses Staates bei der Umsetzung, Anwendung und Entwicklung des Schengen-Besitzstands. URL: <https://www.fedlex.admin.ch/de/sector-specific-agreements/EU-acts-register/8> (дата звернення: 15.09.2021).
49. Itten A. Foreign Policy Cooperation between the EU and Switzerland: Notice of the winds of change. URL: <http://www.europa.admin.ch/themen/00500/0/00560/index.html?lang=en> (дата звернення: 15.09.2021).
50. Aussenpolitische Strategie 2016 – 2019. URL: https://www.eda.admin.ch/dam/eda/de/documents/publications/SchweizerischeAussenpolitik/Aussenpolitische-Strategie_DE.pdf (дата звернення: 15.09.2021).
51. Aussenpolitische Strategie der Schweiz. URL: <https://www.eda.admin.ch/eda/de/home/das-eda/aktuell/news.html/content/eda/de/meta/news/2012/3/2/43616.html> (дата звернення: 15.09.2021).
52. Bernath M., Goetschel L., Schwarz D. Swiss Foreign Policy Foundations and Possibilities. Routledge, 2005. 224 p.
53. Bilateral agreements Switzerland-EU. URL: <http://www.europa.admin.ch/themen/00500/index.html?lang=en> (дата звернення: 15.09.2021).

54. Bilateral relations between Switzerland and Austria. URL: <http://www.eda.admin.ch/eda/en/home/rep/eur/vaut/bi...> (дата звернення: 15.09.2021).
55. Bundesgesetz über die Mitwirkung der Kantone an der Aussenpolitik des Bundes. URL: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2000/229/de> (дата звернення: 15.09.2021).
56. Clive H. The politics and government of Switzerland. Palgrave Macmillan URL: <http://www.europa.admin.ch/themen/00500/06/00695/index.html?lang=en> (дата звернення: 15.09.2021).
57. Der bilaterale Weg. URL: https://www.eda.admin.ch/dam/dea/de/documents/folien/Folien-Bilateraler-Weg_de.pdf (дата звернення: 15.09.2021).
58. Die Europapolitik der Schweiz. URL: https://www.eda.admin.ch/dam/dea/de/documents/fs/FS-Europapol-lang_de.pdf (дата звернення: 15.09.2021).
59. Die Schweiz in der Welt 2028. URL: https://www.eda.admin.ch/dam/eda/de/documents/aktuell/dossiers/avis28-bericht-190619_DE.pdf (дата звернення: 15.09.2021).
60. Die Schweiz in internationalen Organisationen. URL: <https://www.eda.admin.ch/eda/de/home/aussenpolitik/internationale-organisationen/die-praesenz-derschweizininternationalenorganisationen.html> (дата звернення: 15.09.2021).
61. Die Schweiz und Europa [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ius.unibas.ch/uploads/publics/6740/KAS_Sept_2010.pdf
62. Digital Foreign Policy Strategy 2021 – 2024. URL: https://www.eda.admin.ch/dam/eda/en/documents/publications/SchweizerischeAussenpolitik/20201104-strategie-digitalaussenpolitik_EN.pdf (дата звернення: 15.09.2021).

63. Dupont C., Sciarini P. Switzerland and the European integration process: Engagement without marriage. *West European Politics*. 2001. № 24 (2). PP. 211—232.
64. Enzelsberger E. F. Die Schweiz und die UNO. *Jahrbuch für internationale Sicherheitspolitik*. 2001. PP. 25—37.
65. Fanzun J. A., Lehmann P. Die Schweiz und die Welt: aussen-und sicherheitspolitische Beiträge der Schweiz zu Frieden, Sicherheit und Stabilität 1945-2000. URL: <https://www.research-collection.ethz.ch/bitstream/handle/20.500.11850/144898/1/eth-23781-01.pdf> (дата звернення: 15.09.2021).
66. Fischer T. Switzerland: Invention of Permanent Neutrality. *Neutrality in the 21st Century—Lessons for Serbia—Essay Compendium*, ISAC Fond, Belgrade, 2013. PP. 43—48.
67. Foreign policy priorities for the Middle East and North Africa region. URL: <https://www.eda.admin.ch/eda/en/fdfa/fdfa/aktuell/newsuebersicht/2020/10/mena-strategie.html> (дата звернення: 15.09.2021).
68. Gabriel J. M. Neutralität für den Notfall: Der Bericht des Bundesrats zur Aussenpolitik der Schweiz in den 90er Jahren. *Swiss Political Science Review*. 1995. № 1 (2-3). PP. 161—190.
69. Germany and Switzerland: Bilateral relations. URL: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/laenderinformationen/schweiz-node/switzerland/218712> (дата звернення: 15.09.2021).
70. Graf A., Lanz D. Conclusions: Switzerland as a paradigmatic case of small - state peace policy? *Swiss Political Science Review*, 2013. № 19 (3). PP. 410—423.
71. Hirschi C., Serdült U., Widmer T. Schweizerische Aussenpolitik im Wandel: Internationalisierung, Globalisierung und Multilateralisierung. *Swiss Political Science Review*. 1999. № 5 (1). PP. 31—56.

72. Karl J., Hoth N., Garbe S., Reich F. Die Schweiz und die EU: Welche Besonderheiten des politischen und wirtschaftlichen Systems der Schweiz haben zu der Ablehnung eines EU-Beitritts geführt? URL: <https://www.wn.de/content/download/2237749/66732431/file/Seminararbeit%20-%20Die%20Schweiz%20und%20die%20EU.pdf> (дата звернення: 15.09.2021).
73. Japan-Switzerland Relations. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/europe/switzerland/index.html> (дата звернення: 15.09.2021).
74. Keller F. Aussenpolitik. *Leitfaden durch das politische System der Schweiz*, 2017. PP. 171—181.
75. Kriesi H., Trechsel A. The politics of Switzerland: Continuity and change in a consensus democracy. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. 223 p.
76. Linder W. Europäisierung der Schweiz-Verschweizerung der EU?. Konstanz : Univ.-Verl. Konstanz, 2000. 204 p.
77. Linke M. Schweizerische Aussenpolitik der Nachkriegszeit. Zürich : Chur: Rüegger, 1995. 706 p.
78. Mayer K. B. Migration, cultural tensions, and foreign relations: Switzerland. *Journal of Conflict Resolution*, 1967. № 11 (2). PP. 139—152.
79. MENA Strategy 2021 – 2024. URL: https://www.eda.admin.ch/dam/eda/en/documents/publications/SchweizerischeAussenpolitik/Strategie_MENA_201014_EN.pdf (дата звернення: 15.09.2021).
80. Migrationsaussenpolitik der Schweiz. URL: <https://www.eda.admin.ch/eda/de/home/aussenpolitik/menschenrechte-menschliche-sicherheit/migration/migrationsaussenpolitikderschweiz.html> (дата звернення: 15.09.2021).
81. Möckli D., Spillmann K. R. Neutralität, Solidarität, Sonderfall: die Konzeptionierung der schweizerischen Aussenpolitik der Nachkriegszeit, 1943 – 1947. 2000. Vol. 55. 47 p.

82. Moos C. Domestic Politics and Neutrality (Switzerland). URL: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/domestic_politics_and_neutrality_switzerland (дата звернення: 15.09.2021).
83. Nicolas G. Hayek about Switzerland and the European Union. URL: <https://www.swatchgroup.com/en/nicolas-g-hayek-about-switzerland-and-european-union> (дата звернення: 15.09.2021).
84. Nünlist C. Umdenken der neutralen Schweiz. In Band 30 Außenpolitik mit Autokratien. 2015. PP. 246—255.
85. Organisation für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung OECD. URL: <https://www.eda.admin.ch/eda/de/home/aussenpolitik/internationale-organisationen/organisation-fuerwirtschaftlichezusammenarbeitundentwicklungoeed.html> (дата звернення: 15.09.2021).
86. Portmann R. Foreign Affairs Federalism in Switzerland. *The Oxford Handbook of Comparative Foreign Relations Law* / Edited by A. Curtis Bradley. Oxford, 2019. 896 p.
87. Schneider G., Holzer T. Handbuch der Außenpolitik : von Afghanistan bis Zypern. München : Oldenbourg, 2001. PP. 240—245.
88. Schwok R. Die Schweizer Aussenpolitik nach Ende des Kalten Kriegs. Zürich : Neue Zürcher Zeitung, 2014. 132 p.
89. Sciarini P., Fischer M., Traber D. Political decision-making in Switzerland: The consensus model under pressure. Basingstoke : Palgrave Macmillan UK, 2015.
90. Strategy for communication abroad 2021 – 2024. URL: https://www.eda.admin.ch/dam/eda/en/documents/publications/SchweizerischeAussenpolitik/strategie-landeskommunikation-2021-2024_EN.pdf (дата звернення: 15.09.2021).
91. Sub-Saharan Africa Strategy 2021 – 2024. URL: <https://www.eda.admin.ch/dam/eda/en/documents/publications/Schweizerisch>

- eAussenpolitik/20210205-strategie-sub Sahara-afrika_EN.pdf (дата звернення: 15.09.2021).
92. Swiss foreign policy prioritises digitalisation. URL: https://www.swissinfo.ch/eng/---strategic-white-paper-_swiss-foreign-policy-prioritises-digitalisation/45527732 (дата звернення: 15.09.2021).
93. Swiss Foreign Policy: Strategies of a Niche Player. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/93742/css_analysen_nr44-1108_e.pdf (дата звернення: 15.09.2021).
94. Switzerland and the European Union: a close, contradictory and misunderstood relationship / Ed. C. H. Church. London : Routledge, 2007. 262 p.
95. Switzerland's foreign policy strategy for 2020 – 2023. URL: https://www.eda.admin.ch/dam/eda/en/documents/publications/SchweizerischeAussenpolitik/Aussenpolitische-Strategie-2020-23_EN.pdf (дата звернення: 15.09.2021).
96. Switzerland's foreign economic strategy. URL: https://www.economiesuisse.ch/sites/default/files/publications/18-0525_Broschuere_Aussenwirtschaftsstrategie_E_GzD.PDF (дата звернення: 15.09.2021).
97. Switzerland's International Cooperation Strategy 2021 – 2024. URL: https://www.eda.admin.ch/dam/deza/en/documents/die-deza/strategie/broschuere-IZA-strategie-2021-2024_EN.pdf (дата звернення: 15.09.2021).
98. Trachsler D. Von Petitpierre bis Calmy-Rey: Wiederkehrende Debatten um die Schweizer Aussenpolitik. *Bulletin 2011 zur schweizerischen Sicherheitspolitik*. 2011. PP. 107—136.
99. Trampusch C., Mach A. Switzerland in Europe: Continuity and change in the Swiss political economy. London, 2011. Vol. 72. 250 p.

100. Weck J. The Swiss Model vs. Swedish Model in Dealing with China. URL: <https://www.fpri.org/article/2020/05/the-swiss-model-vs-swedish-model-in-dealing-with-china/> (дата звернення: 15.09.2021).
101. UNO-Politik der Schweiz. URL: https://www.eda.admin.ch/dam/eda/de/documents/aussenpolitik/internationale-organisationen/20140814-UNO-Politik-der-Schweiz_DE.pdf (дата звернення: 15.09.2021).